

Regionale identiteit van natuur en landschap

Regionale identiteit van natuur en landschap

Een verkenning van een containerbegrip en de bruikbaarheid als sturingsinstrument

**J. Kruit
I.E. Salverda
K. Hendriks**

Alterra-rapport 1014

Alterra, Wageningen, 2004

REFERAAT

Kruit, J., I.E. Salverda en K. Hendriks, 2004. *Regionale identiteit van natuur en landschap; Een verkenning van een containerbegrip en de bruikbaarheid als sturingsinstrument*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1014. 100 blz.; 5 tab.; 18 ref.

Een verkennend onderzoek naar de betekenis en bruikbaarheid van het containerbegrip Regionale identiteit als sturingsinstrument. Aan de hand van een literatuurverkenning is het begrip geanalyseerd. Door middel van interviews met gebruikers van het begrip zijn de analyseresultaten getoetst en aangevuld. Op basis van het analyse materiaal en de bevindingen uit de gebruikersinterviews zijn vervolgens conclusies en aanbevelingen geformuleerd, gericht op het gebruik van het begrip Regionale identiteit als sturingsinstrument.

Trefwoorden: Regionaal, identiteit, natuur, landschap, cultuur, historie.

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door €22,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 1014. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2004 Alterra
Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Doelstelling	13
1.3 Leeswijzer	14
2 Werkwijze	15
2.1 Literatuurverkenning	15
2.1.1 Verzamelen	15
2.1.2 Analyseren	15
2.1.3 Rubriceren	17
2.1.4 Reflectie	18
2.2 Gebruikersverkenning	18
2.2.1 Face-to-face interviews	18
2.2.2 3 Provincies, 3 gemeenten en 3 niet-overheidsorganisaties	18
3 Bevindingen	21
3.1 Literatuurverkenning	21
3.1.1 Kenmerken van het begrip Regionale identiteit	21
3.1.2 Werkelijkheden van waaruit naar Regionale identiteit wordt gekeken	22
3.1.3 Aspecten van Regionale identiteit	23
3.1.4 Motieven voor het gebruik van Regionale identiteit	27
3.2 Gebruikersverkenning	29
3.2.1 Het begrip	29
3.2.2 De drie werkelijkheden	30
3.2.3 De vier aspecten	31
3.2.4 De vijf motieven	33
3.2.5 Sturingsinstrument?	33
3.2.6 Manieren om andere werkelijkheden meer te betrekken	34
4 Conclusies	35
4.1 Literatuurverkenning	35
4.1.1 Welke kenmerken zijn ten aanzien van het begrip Regionale identiteit te onderscheiden?	35
4.1.2 Welke ordeningssystematiek kan worden ontworpen om de verschillende visies te plaatsen?	36
4.2 Gebruikersverkenning	37
4.2.1 Komt het gebruik van het begrip in de beleidspraktijk overeen met de bevindingen uit de literatuurverkenning?	37

4.2.2	Hoe is het gebruik in de beleidspraktijk te plaatsen in de ontworpen ordeningssytematiek?	38
5	Aanbevelingen	41
5.1	Verwarring voorkomen	41
5.2	De drie-vier-vijf checklist	42
5.3	Ruimte geven aan betekenissen uit andere werkelijkheden	44
5.4	Geen inhoudelijke toetssteen, wel een procesinstrument	44
	Referenties	47
	<i>Bijlagen</i>	49
1	Literatuurlijst	51
2	Analyse Formats	57
3	Lijst met geïnterviewde personen	93
4	Vragenlijsten interviews gebruikersverkenning	95

Woord vooraf

Het onderwerp van deze studie, Regionale Identiteit van natuur en landschap, is een onderwerp waarbij iedereen direct bepaalde associaties heeft. De associaties zijn echter sterk verschillend en vormen een mengeling van bijvoorbeeld ervaringen tijdens vakanties of dagtochtjes, associaties met historische gebeurtenissen, herkenning van verhalen van beschrijvingen in boeken en associaties met personen.

De studie laat zien wat Regionale Identiteit vanuit verschillende zienswijzen inhoudt en toont de mogelijkheden voor het gebruik van het begrip in beleidsontwikkeling en planvorming. Een goed gebruik zal voorkomen dat Nederland eindigt als eenheidsworst. Als hulp hierbij bevat het rapport een aantal handvatten voor beleid, beheer en inrichting om zorgvuldig om te gaan met het historisch erfgoed. De handvatten zijn geen voorschriften of blauwdrukken, maar zijn communicatie-instrumenten die behulpzaam kunnen zijn bij het helder krijgen van de begripsomschrijving in de dialoog tussen degenen die het begrip Regionale Identiteit gebruiken bij het vormgeven van Nederland. Met de in dit rapport gepresenteerde kennis wordt beoogd bij te dragen aan het behoud en de ontwikkeling van de mooiste plekjes van Nederland. Omdat iedere Nederlander nu eenmaal houdt van de karakteristieke streken van ons land met zijn eigen Regionale Identiteit.

Wageningen, 2 augustus 2004

Kees Hendriks

Programmaleider Regionale Identiteit en Natuur en Landschapsontwikkeling

Samenvatting

Deze studie is een verkenning van het containerbegrip Regionale identiteit. Het is een veel gebruikt begrip in beleidsnota's en is zeker de laatste 10 jaar onderwerp van publieke discussie. Het is ook een begrip waar veel verwarring over bestaat. Het is multi-interpretabel, het kan (en wordt) op verschillende manieren uitgelegd en gehanteerd.

Doel van dit onderzoek is om het beleid kennis, inzicht en handvatten te bieden ten aanzien van het begrip Regionale identiteit. Hiervoor is onderzocht hoe in de (populair) wetenschappelijke literatuur tegen het begrip wordt aangekeken, op welke wijze en met welke motivatie het begrip in de (beleids)praktijk wordt ingezet en welke leerpunten daaruit te halen zijn met betrekking tot de sturingsmogelijkheden van het begrip Regionale identiteit. Is het begrip bruikbaar als sturingsinstrument? Zo ja, hoe dan? Moet het een inhoudelijke toetssteen zijn of is het meer geschikt als procesinstrument om bijvoorbeeld de dialoog te faciliteren tussen beleid en de inwoners van een gebied?

Het onderzoek is opgesplitst in twee fases: de literatuurverkenning en de gebruikersverkenning. Allereerst is een selectie van allerlei soorten publicaties aan de hand van een format geanalyseerd. In de tweede fase zijn de bevindingen getoetst aan de beleidspraktijk door middel van interviews met gebruikers van het begrip Regionale identiteit. Met gebruikers worden professionals bedoeld die het begrip met een bepaald doel hanteren. Er zijn interviews gehouden met provincies, gemeenten en niet-overheidsorganisaties.

Uit de literatuurverkenning blijkt dat de visies en benaderingen ten aanzien van Regionale identiteit zeer veelkleurig zijn en dat er geen duidelijk definieerbare stromingen te onderscheiden zijn. Er is wel een aantal 'algemene' kenmerken van het begrip gedestilleerd:

- Regionale identiteit is een containerbegrip, het heeft geen vast omkaderde betekenis en geen eenduidige invulling.
- Er bestaat daardoor veel verwarring en onduidelijkheid rondom het begrip.
- Het begrip Regionale identiteit gaat grof gezegd over de karakteristieke kenmerken van een gebied, waarmee het zich onderscheidt van andere gebieden. Tegelijkertijd voelen bewoners zich door deze kenmerken verbonden met hun streek en met hun medebewoners. Het gaat dus om onderscheiding en verbinding.
- Er kan onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe identiteit. Bij de eerste gaat het om de betekenisgeving die inwoners geven aan de karakteristieke kenmerken (het zelfbeeld). Externe identiteit heeft te maken met het beeld dat anderen hebben van de karakteristieke kenmerken van het gebied (het imago).
- Het begrip Regionale identiteit heeft een positieve connotatie.

- Regionale identiteit wordt vaak gezien als een ‘instrument’ om ontwikkelingen te sturen.

Aangezien er geen duidelijke stromingen ten aanzien van Regionale identiteit te herkennen zijn, is gezocht naar manieren om de verschillende visies en benaderingen ten opzichte van elkaar te kunnen plaatsen. Visies kunnen worden gepositioneerd aan de hand van:

- De drie werkelijkheden van waaruit naar Regionale identiteit wordt gekeken (de ware, juiste en waarachtige werkelijkheid).
- De vier aspecten van Regionale identiteit waarbinnen keuzes kunnen worden gemaakt (dragere van Regionale identiteit, gemeenschappelijkheid, maakbaarheid en veranderlijkheid).
- De vijf motieven waarom Regionale identiteit wordt gebruikt dan wel belangrijk wordt gevonden (behouden, ontwikkelen, onderscheiden, verbinden en vermarkten).

Bij het toetsen van deze bevindingen door middel van interviews in de beleidspraktijk zijn de volgende zaken toegevoegd:

- Het begrip Regionale identiteit (of aanverwante begrippen) wordt in de beleidspraktijk veel gehanteerd. Enerzijds vanuit modebewuste redenen, “iedereen gebruikt het dus we moeten er wel iets mee”, anderzijds omdat men aanvoelt dat het begrip thema’s raakt die voor mensen echt belangrijk zijn.
- Het begrip 'regio' wordt over het algemeen gezien als een abstract beleidsbegrip dat niet aansluit bij de beleving van mensen en organisaties in een gebied. Het begrip ‘streek’ is wellicht meer van toepassing.
- Het begrip Regionale identiteit sluit niet goed aan bij het gemeentelijke schaalniveau. Hier worden begrippen als lokale identiteit of ruimtelijke identiteit meer gebruikt.
- Er is scepsis ten aanzien van de (inhoudelijke) sturingsmogelijkheden van het begrip, gezien de vele verschillende interpretaties en invullingen die aan het begrip worden gegeven. Regionale identiteit zou beter als procesinstrument kunnen worden gebruikt.
- Andere motieven voor het gebruik van Regionale identiteit zijn bijvoorbeeld het rond de tafel krijgen van verschillende partijen in een gebiedsproces en het winnen van stemmen en populariteit.

Op basis van de verkenning is geprobeerd handvatten te formuleren voor het beleid. Zodat verwarring rondom het begrip kan worden voorkomen, een rijk en gedragen beleid kan worden geformuleerd en op een goede manier met het begrip kan worden gestuurd. Negen aanbevelingen worden gedaan hoe het beste met het begrip kan worden omgegaan:

1. Onderken de drie werkelijkheden van waaruit naar Regionale identiteit wordt gekeken.
2. Onderken dat mensen verschillende zwaartepunten leggen binnen de vier aspecten van Regionale identiteit.
3. Onderken dat mensen verschillende motieven hebben om het begrip te gebruiken.

4. Probeer de positie van waaruit iemand spreekt over Regionale identiteit te bepalen.
5. Gebruik hiervoor de drie-vier-vijf checklist.
6. Gebruik betekenissen uit de juiste en waarachtige werkelijkheid als inspiratiebron bij het formuleren van beleid.
7. Formuleer geen rigide beleid; laat ruimte voor betekenissen uit andere werkelijkheden bij keuzes voor de inrichting van het landschap.
8. Formuleer concrete toetsbare doelen om de door het beleid gewenste ontwikkelingen ten aanzien van het landschap te realiseren. Gebruik hiervoor niet het multi-interpretabele begrip Regionale identiteit.
9. Gebruik het begrip Regionale identiteit als procesinstrument om (groepen) mensen te stimuleren om zich gezamenlijk in te zetten voor hun streek en verantwoordelijkheid te nemen voor hun leefomgeving.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In veel nota's is beleid geformuleerd dat gericht is op het behouden, versterken of ontwikkelen van de Regionale identiteit van een gebied. Achterliggende doelen zijn het behouden en ontwikkelen van de biodiversiteit, ruimtelijke differentiatie en landschappelijke kwaliteit. Maar wat betekent Regionale identiteit eigenlijk? Daar blijkt veel verwarring over te bestaan. Het is een multi-interpretabel begrip; een containerbegrip dat op verschillende manieren wordt uitgelegd en gehanteerd.

Bij beleidsmedewerkers van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is er behoefte aan meer inzicht in het begrip zelf, het gebruik ervan in de beleidspraktijk en manieren om het (beter) te operationaliseren. Concreet wil het ministerie van LNV argumenten om te bepalen of het begrip Regionale identiteit in beleid gebruikt moet blijven worden als sturingsinstrument, bv. in de Nationale Landschappen. En zo ja, hoe dan? Als inhoudelijke toetssteen of als procesinstrument om bijvoorbeeld gesprekken met partijen in de gebieden aan te gaan?

1.2 Doelstelling

Doel van dit onderzoek is om het beleid kennis, inzicht en handvatten te bieden ten aanzien van het begrip Regionale identiteit. Hiervoor is onderzocht hoe in de (populair) wetenschappelijke literatuur tegen het begrip wordt aangekeken, op welke wijze en met welke motivatie het begrip in de (beleids)praktijk wordt ingezet en welke leerpunten daaruit te halen zijn met betrekking tot de sturingsmogelijkheden van het begrip Regionale identiteit.

De vragen die aan dit onderzoek ten grondslag liggen zijn:

- Hoe wordt in de populair wetenschappelijke literatuur aangekeken tegen het begrip Regionale identiteit?
  - Welke kenmerken zijn er ten aanzien van het begrip te onderscheiden?
  - Zijn er stromingen te onderkennen? Zo ja, welke?
  - Welke ordeningssystematiek kan worden ontworpen om de verschillende visies te plaatsen?
- Hoe wordt in de praktijk door verschillende gebruikers invulling gegeven aan het begrip Regionale identiteit?
  - Komt dit overeen met de bevindingen over de kenmerken van het begrip van de literatuurverkenning?
  - Hoe past dit in de gevonden stromingen danwel ontworpen ordeningssystematiek?

- Welke handvatten kunnen op basis van de verworven inzichten worden gegeven aan het beleid zodat beter met het begrip kan worden gestuurd?

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk twee is de werkwijze voor de literatuur- en gebruikersverkenning beschreven. In hoofdstuk drie zijn de resultaten van beide verkenningen weergegeven. In hoofdstuk vier en vijf worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan hoe het beleid het beste met het containerbegrip Regionale identiteit kan omgaan danwel sturen.

2 Werkwijze

Het onderzoek is in twee fasen ingedeeld: een literatuurverkenning en een gebruikersverkenning. Allereerst is een verkenning uitgevoerd naar opvattingen over het begrip Regionale identiteit in de (populair) wetenschappelijke literatuur. Deze literatuurverkenning is - gezien de beschikbare tijd - beperkt tot een selectie van de gevonden publicaties.

De bevindingen van de literatuurverkenning zijn in de tweede fase getoetst aan de beleidspraktijk door middel van interviews met gebruikers van het begrip Regionale identiteit. Onder gebruikers verstaan we mensen die het begrip beroepsmatig met een bepaald doel hanteren.

Op basis van de literatuur- en gebruikersverkenning zijn vervolgens conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Dit zijn aanbevelingen voor het beleid in het algemeen.

2.1 Literatuurverkenning

2.1.1 Verzamelen

De focus van de literatuurverkenning lag op wetenschappelijke literatuur en vakliteratuur vanuit diverse vakgebieden zoals historische geografie, cultuurhistorie, landschapsecologie, landschapsarchitectuur / ontwerp, planologie, psychologie, marketing, etnologie en sociologie. Het daadwerkelijke zoeken is uitbesteed aan medewerkers van bibliotheek de Haaff. Zij hebben een zoekactie verricht naar (internationale) wetenschappelijke literatuur op het gebied van Regionale identiteit. Zoektermen waren (een combinatie van) Regio, Identiteit, Natuur en Landschap. Dit leverde echter een zeer beperkte score op. Het viel ook op dat er nauwelijks Nederlandse auteurs bijzaten. De beperking bleek niet in de zoektermen te zitten, maar in de definitie van wat wetenschappelijke literatuur is. Wordt de definitie beperkt tot wat in de internationaal erkende wetenschappelijke tijdschriften wordt gepubliceerd, dan levert dit bijzonder weinig hits op. Daarom is overgegaan tot een verdere verkenning gericht op proefschriften, vakbladen, opiniebladen, kranten en internet in (voornamelijk) Nederland. Hieruit kwam vervolgens een veel breder scala aan populair wetenschappelijke- en vakliteratuur. In bijlage 1 is een lijst met de gevonden literatuur opgenomen.

2.1.2 Analyseren

Om het analyseren van (een selectie van) de literatuur mogelijk te maken zijn van tevoren beoordelingscriteria opgesteld (tabel 1).

Tabel 1

Literatuurverwijzing					
Hoofdlijn verhaal					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie

In de tabel zijn de eerste drie rijen gereserveerd voor de correcte literatuurverwijzing, een samenvatting (hoofdlijn verhaal) en een verwijzing naar een stroming waarbinnen de literatuur (eventueel) in te delen is. Vervolgens staan er zes kolommen met de kopjes: wat, hoe, waarom, visie, vakgebied en gebruikte terminologie. Hieronder worden de verschillende kopjes kort toegelicht. Van de geanalyseerde literatuur zijn de ingevulde tabellen als bijlage opgenomen (bijlage 2).

Wat

Met het 'Wat' wordt de betekenis van het begrip volgens de betreffende auteur aangegeven. Ook wordt aangegeven wat de auteur beschouwt als identiteitsdragers. Hierbij is de werkhypothese geformuleerd dat er drie of meer benaderingen bestaan, te weten:

- het ecologisch-biodiversiteits perspectief (natuurlandschappen) waarbij de mens vrijwel geheel uit beeld is;
- het cultuurhistorisch perspectief (cultuurlandschappen) geredeneerd vanuit de fysieke weerslag van de menselijke cultuur op het landschap;
- het sociaal-culturele perspectief (sociale verbanden) geredeneerd vanuit de mens, met de focus op de sociaal-culturele component van het landschap in plaats van op de ruimtelijke component.

Hoe

Met het 'Hoe' wordt aangegeven hoe volgens de auteur Regionale identiteit 'werkt' voor mensen, hoe Regionale identiteit 'ontstaat' en wat de achterliggende processen zijn. Hier is kennis genomen van een tweetal zienswijzen. Enerzijds vanuit het gezichtspunt van de psychologie en sociologie (Kersten, 2003); een samenleving is opgebouwd uit zelfregulerende groepen met eigen identiteitsdefinities. En anderzijds vanuit de omgevingswetenschappen en filosofie (Herngreen, 2002 en Hendriks en Stobbelaar, 2003); een samenleving (filtersamenleving) die identiteit van natuur en landschap baseert op algemeen erkende, bekende en geaccepteerde fysieke elementen en verhalen, maar die ook een apocriefe kant kent (de niet gedeelde, individuele waarden, betekenissen en verhalen).

Waarom

Met het 'Waarom' worden de achterliggende motieven bedoeld. Waarom vinden mensen Regionale identiteit belangrijk? Hiervoor is een vijftal hypothesen genoteerd in het spanningsveld behoud versus ontwikkeling:

- De vrees dat veranderingen in het landschap vooral leiden tot *vervlakking*. Door de angst om de grip op de huidige ontwikkelingen te verliezen, zien bestuurders en beleidsmakers zich genoodzaakt paal en perk te stellen aan veranderingen en zet men in op protectionisme.

- *Saamborigheid*, ingegeven door het gevoel van de weg kwijt zijn in de globaliserende wereld. Als tegenreactie wil men de gemeenschappelijkheid versterken, nieuwe sociale verbanden aangaan en oude verbanden versterken.
- Door de behoefte aan *continuïteit, zekerheid en stabiliteit* worden grote breuken met het verleden als lastig ervaren.
- Het eigene van een landschap is een *unique selling point*. Hier ligt de focus op de economische betekenis en kansen van Regionale identiteit (imago, merk, verkopen en communiceren).
- Als *veranderinstrument* dat ingezet kan worden om een nieuwe identiteit te creëren.

Visie

Met 'Visie' wordt aangegeven hoe de schrijver(s) denkt dat Regionale identiteit in de (beleids)praktijk zou moeten worden ingezet om ontwikkelingen te sturen.

Vakgebied

Hier wordt ingevuld welke vakgebieden in het stuk aan bod komen of vanuit welk vakgebied het is geschreven.

Gebruikte terminologie

Bij 'Terminologie' gaat het om aanverwante begrippen die naast of in plaats van Regionale identiteit worden gebruikt.

2.1.3 Rubriceren

De geanalyseerde literatuur laat een veelheid aan meningen, visies, houdingen en benaderingen ten opzichte van het begrip Regionale identiteit zien. Sommigen gaan in op de toepassing van het begrip, anderen hebben een meer fundamenteel of beschouwend karakter. Het verzamelen heeft dus geresulteerd in een hoeveelheid materiaal van diverse status, wat het vergelijken bemoeilijkt (appels met peren vergelijken?). Een opiniërend stuk uit een krant is van een andere orde dan een proefschrift, het resultaat van jarenlange studie en onderzoek. En een fundamentele maatschappijvisie is moeilijk te vergelijken met een toepassingsgericht stuk.

Opvallend is verder dat de verschillende visies op Regionale identiteit geen eenduidig herkenbare stromingen laten zien, waarmee de literatuur in te delen is. Daarom is, als een eerste poging de literatuur te rubriceren, onderscheid gemaakt naar *aandachtsvelden*: verleden - heden - toekomst, groep - individu, materieel - immaterieel, intern - extern en statisch - dynamisch. Door per gelezen stuk te scoren op de verschillende aandachtsvelden is er enige ordening ontstaan. De analyses evolueerde vervolgens naar een schema met clusters rondom een viertal aspecten, te weten:

- dragers van identiteit (fysiek - niet fysiek);
- mate van gemeenschappelijkheid (persoonlijk - cultureel);
- mate van maakbaarheid (geconstrueerd - niet geconstrueerd);
- mate van veranderlijkheid (statisch - dynamisch).

Vervolgens is de focus verlegd naar de achterliggende motieven voor het gebruik van het begrip Regionale identiteit. Al snel werd duidelijk dat er verschillende motieven zijn, ook al is de ene auteur daar explicieter in dan de ander.

De aspecten en motieven blijken nuttige handvatten te zijn om het inzicht te vergroten in de wijze waarop er over het begrip gedacht wordt en om de verschillende visies ten opzichte van elkaar te positioneren. Ze kunnen echter niet opgevat worden als stromingen of onderzoekscholen aangezien de meeste auteurs iets zeggen over meerdere aspecten of motieven tegelijkertijd.

2.1.4 Reflectie

De resultaten van de literatuurverkenning zijn ter reflectie voorgelegd aan Martijn Duineveld (promovendus bij de Leerstoelgroep Sociaal-ruimtelijke analyse van landgebruik, Wageningen Universiteit) en Kristof van Assche (promovendus bij de Leerstoelgroep Landgebruiksplanning, Wageningen Universiteit). Na bestudering van de concept versie van dit rapport is met hen een gesprek gevoerd over de (voorlopige) bevindingen ten aanzien van het containerbegrip Regionale identiteit. Aan de hand van dit gesprek zijn de bevindingen verder aangescherpt.

2.2 Gebruikersverkenning

2.2.1 Face-to-face interviews

In de tweede fase van het onderzoek zijn face-to-face interviews gehouden om het inzicht te vergroten in de wijze waarop verschillende gebruikers invulling geven aan het begrip Regionale identiteit. Gekeken is naar hoe gebruikers het begrip (beroepsmatig) gebruiken en met welke doelen ze dat doen. De geïnterviewden is tevens een reactie gevraagd op de bevindingen van de literatuurverkenning. In de gesprekken lag de focus op de wijze waarop mensen het begrip benaderen, hoe ze in de onderscheiden aspecten te plaatsen zijn, welke motieven ze hebben en hoe ze het als concreet sturingsinstrument inzetten.

2.2.2 3 Provincies, 3 gemeenten en 3 niet-overheidsorganisaties

De interviews zijn in drie provincies afgenomen. De provincies zijn gekozen aan de hand van recentelijk verschenen of in ontwikkeling zijnde plannen waarin Regionale identiteit een belangrijk thema is. De geselecteerde provincies zijn Noord-Holland, Noord-Brabant en Gelderland. Om een voldoende breed beeld te krijgen over het gebruik van het begrip Regionale identiteit zijn per provincie drie interviews gehouden: met de provincie zelf, met een gemeente en met een niet-overheidsorganisatie. Verschillende ambtenaren van een provincie zijn gelijktijdig geïnterviewd. Het betrof medewerkers van de afdelingen Ruimtelijk Ordening, Landelijk Gebied en/of Cultuur. De gemeenten zijn geselecteerd op aanraden van de

provincies. Voor de gemeente Haarlemmermeer (Noord-Holland) zijn twee medewerkers van de afdeling Ruimtelijke Ordening geïnterviewd. Voor de gemeente Alphen-Chaam (Noord-Brabant) en de gemeente Ede (Gelderland) zijn de wethouders Ruimtelijke Ordening geïnterviewd. Vervolgens zijn drie niet-overheidsorganisaties geïnterviewd waarvan uit eerdere gesprekken bleek dat zij het begrip Regionale identiteit actief gebruiken. Dit waren het Steunpunt Cultuurhistorie Noord-Holland, het Brabants Landschap en de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei. Een lijst met de geïnterviewde personen en de gebruikte vragenlijsten zijn opgenomen in bijlagen 3 en 4.

3 Bevindingen

In dit hoofdstuk volgt een compilatie van de bevindingen van de literatuurverkenning en de gebruikersverkenning. Het eerste deel van het hoofdstuk (paragraaf 3.1) is gewijd aan de resultaten van de literatuurverkenning. Hierin wordt allereerst een aantal kenmerken van het begrip Regionale identiteit besproken die in het algemeen (al dan niet expliciet) worden onderkend. Deze 'algemene' kenmerken zijn gedestilleerd uit de analyses van de literatuur. Om meer grip te krijgen op de verschillen tussen benaderingen worden vervolgens drie werkelijkheden van waaruit naar het begrip wordt gekeken, vier aspecten van het begrip waarbinnen een standpunt kan worden ingenomen en vijf motieven voor het gebruiken van het begrip, beschreven. Aan de hand hiervan wordt meer inzicht verkregen in het begrip Regionale identiteit en is het mogelijk verschillende visies en benaderingen ten opzichte van elkaar te positioneren.

Het tweede deel van dit hoofdstuk (paragraaf 3.2) behandelt de bevindingen van de gebruikersverkenning. Hierin wordt onder meer aangegeven of de bevindingen van de literatuurverkenning in de praktijk al dan niet worden herkend.

3.1 Literatuurverkenning

3.1.1 Kenmerken van het begrip Regionale identiteit

Een containerbegrip

De literatuurverkenning laat een veelheid aan visies op en benaderingen van het begrip Regionale identiteit zien (zie de verschillende analyses in bijlage 2). Dit staft/onderbouwt het uitgangspunt van deze verkenning dat Regionale identiteit een containerbegrip is: er zijn vele verschillende interpretaties mogelijk en het begrip wordt op verschillende manieren en in verschillende contexten gebruikt. Bijkomende consequentie is dat er veel verwante begrippen naast of in de plaats van Regionale identiteit worden gebruikt. Deze begrippen duiden veelal specifieker dan het containerbegrip wat volgens de gebruiker van het (verwante) begrip de meeste aandacht behoeft. Voorbeelden van verwante begrippen die in de literatuurverkenning naar boven kwamen, zijn (streek)eigenheid, kenmerkendheid, karakteristiek, verscheidenheid, oorspronkelijkheid, authenticiteit, leesbaarheid, herkenbaarheid, typisch, differentiatie, volkscultuur, verbondenheid, tradities en gewoonten. Het gegeven dat verschillende begrippen door elkaar worden gebruikt kan leiden tot nuancering, maar veroorzaakt ook verwarring in de discussies over het onderwerp.

Karakteristieke kenmerken; onderscheiden en verbinden

De analyses in ogenschouw nemend kan worden geconcludeerd dat het bij Regionale identiteit gaat om karakteristieke kenmerken waarmee een gebied zich onderscheidt ten opzichte van andere gebieden en die voor een 'verbondenheid' zorgen binnen het gebied. Het gaat daarbij niet altijd om unieke of zeldzame kenmerken. Juist ook het

ogenschijnlijk alledaagse is van belang (Caalders, 2001). Het draait bij Regionale identiteit dus om overeenkomsten en verschillen; overeenkomsten binnen een regio en verschillen met andere regio's. Het heeft te maken met wij en zij, hier en daar, dat wat bindt en dat wat onderscheidt. Binnen een bepaalde regio is er echter meestal geen sprake van uniformiteit maar van een bepaalde variatie; een diversiteit die zo kenmerkend is voor het gebied.

Zelfbeeld & imago

Het voorgaande raakt het onderscheid tussen zelfbeeld en imago. Bij zelfbeeld wordt de betekenisgeving vanuit het gebied zelf bedoeld, ook wel aan te duiden als *interne identiteit*. Bij imago gaat het om het beeld dat anderen hebben van de regio, ofwel de *externe identiteit*. Extreem gesteld is er vanuit de regio (het interne perspectief) goed zicht op de verscheidenheid en diversiteit in het gebied, maar is het moeilijker de eigenheid van de regio te benoemen (Raad voor het Landelijk Gebied, 1999). Er is namelijk vaak onvoldoende afstand tot de eigen regio om deze goed te kunnen vergelijken met andere gebieden. Als buitenstaander (het externe perspectief) is dat vaak makkelijker. Neem bijvoorbeeld een Franse toerist in Nederland. De vakantieganger zal waarschijnlijk een goede vergelijking kunnen maken tussen Nederland en België. Vanwege de 'afstand' is het voor een buitenlander mogelijk de beide landen te typeren en de eigenheid te benoemen. Dit leidt echter vaak tot een oppervlakkige typering (stereotypen) omdat de bezoeker de diversiteit en verscheidenheid van beide landen niet goed kent. Bovendien wordt de typering gegeven vanuit het perspectief van de cultuur van het eigen thuisland. Daarmee is de typering van de buitenstaander net zo min objectief als die van de streekbewoners zelf.

Een instrument met een positieve connotatie om doelen te verwezenlijken

Uit de literatuurverkenning blijkt dat Regionale identiteit over het algemeen als een middel wordt gezien om bepaalde doelen te bereiken. Het wordt bijvoorbeeld gebruikt om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren, om mensen meer bij hun streek te betrekken of om oude waarden te beschermen. Hierbij worden echter alleen positieve kenmerken en eigenschappen van de regio meegenomen. Hoewel een landschap of gebied natuurlijk niet alleen maar positieve kenmerken heeft, blijven de negatieve kenmerken veelal buiten beschouwing. Bij het aanduiden van het imago van een gebied (het beeld dat anderen hebben van een streek) is een negatieve connotatie soms wel aan de orde. Denk maar aan opmerkingen als: "die stugge Friezen" of "dat kale Groningen". Er zal echter niet zo gauw beleid worden geformuleerd om met het stugge karakter van de Friezen toeristen aan te trekken. Dan zijn het toch vooral de mooie, prettige kenmerken zoals het schaatsen in de winter en het Skûtsjesilen in de zomer waar Friesland voor staat.

3.1.2 Werkelijkheden van waaruit naar Regionale identiteit wordt gekeken

Regionale identiteit betekent voor iedereen iets anders. Het begrip wordt door mensen verschillend ingevuld. Mensen hebben verschillende interpretaties, beelden

en associaties bij de identiteit van een landschap omdat zij de werkelijkheid op verschillende manieren benaderen. Jacobs (2002) legt dit goed uit aan de hand van zijn theorie over het drievoudige landschap, waarin hij onderscheidt maakt tussen het ware, juiste en waarachtige landschap. Sommigen kijken vanuit de ware werkelijkheid naar Regionale identiteit, anderen vanuit de juiste of de waarachtige werkelijkheid. Deze indeling kan worden gebruikt bij het plaatsen van de verschillende visies op Regionale identiteit.

Jacobs, M., Landschap 3. Het ware, juiste en waarachtige landschap, 2002.

Het landschap kent drie verschijningsvormen: het ware landschap, het juiste landschap en het waarachtige landschap. De drie verschijningsvormen zijn drie verschillende manieren waarop het landschap bestaat, namelijk als materie in de fysieke werkelijkheid, als normen in de sociale werkelijkheid en als gedachten en gevoelens in de innerlijke werkelijkheid.

Elk landschap of landschapselement is vanuit de drie verschijningsvormen te beschrijven, waarbij de beschrijvingen niet tot elkaar zijn te herleiden. Een verkeersweg is in het ware landschap te beschrijven als een stuk beton of asfalt met een bepaalde grootte en dikte, in het juiste landschap als een plek waar regels gelden en in het waarachtige landschap als een verschijnsel dat men mooi of lelijk kan vinden. Het gaat hierbij steeds over verschillende kwaliteiten: de ware kwaliteit, juiste kwaliteit en waarachtige kwaliteit. Binnen elke verschijningsvorm krijgt de kwaliteit van de leefomgeving dus een andere betekenis. Dit is volgens Jacobs de reden dat er zoveel verwarring en onbegrip bestaat omtrent het begrip kwaliteit.

Zoals gezegd zijn de drie verschijningsvormen niet tot elkaar te herleiden. Je kan bijvoorbeeld vanuit feiten, geen normen herleiden en ook geen waarden. En feiten volgen niet uit waarden of normen. In de praktijk blijkt dat mensen dat wel (onbewust) doen. Ze halen feiten, normen en waarden door elkaar. Dit kan niet anders dan tot onbegrip en verwarring leiden.

Jacobs presenteert een denkkader waarmee de verschillende manieren waarop men over kwaliteit van de leefomgeving denkt, begrepen kunnen worden. De verwarring en onduidelijkheid rondom het begrip regionale identiteit komt ook voort uit het feit dat mensen de werkelijkheid verschillend benaderen. Zijn denkkader kan ook worden gebruikt om de verschillende manieren van denken over Regionale identiteit te begrijpen en zelfs 'ordenen'.

Tabel 2 Overgenomen uit Landschap 3. Het ware, juiste en waarachtige landschap (M. Jacobs, 2002)

	Ware landschap	Juiste landschap	Waarachtige landschap
Domein	Fysieke werkelijkheid	Sociale werkelijkheid	Innerlijke werkelijkheid
Houding	Objectiverend	Normatief	Subjectief
Verschijningsvorm	Materie	Organisatie	Beleving
Te beschrijven als	Feiten	Normen	Waarden
Wetenschap	Natuurwetenschappen	Sociale wetenschappen	Belevingswetenschappen

3.1.3 Aspecten van Regionale identiteit

Ook aan de hand van vier aspecten van Regionale identiteit kan meer grip worden gekregen op de verschillende visies. Elk aspect beschrijft twee uitersten op een glijdende schaal (begrippenpaar). Vaak nemen auteurs een positie in op een schaal, maar soms ook niet. Als ze geen keuze maken binnen een aspect, wordt soms het aspect zelf aangeduid en toegelicht. De vier aspecten zijn in onderstaande tabel op een rijtje gezet.

Tabel 3

Aspect	Begrippenpaar
Dragers	Fysiek - niet fysiek
Gemeenschappelijkheid	Individueel - cultureel
Maakbaarheid	Ontworpen - historisch gegroeid
Veranderlijkheid	Statisch - dynamisch

Hieronder worden de aspecten beschreven en wordt aangegeven hoe verschillende visies en benaderingen zijn te plaatsen binnen de aspecten. Niet alle bestudeerde literatuur krijgt hier een plek. In bijlage 2 zijn voor de geïnteresseerde wel alle analyses opgenomen.

Dragers

Dragers van Regionale identiteit hebben te maken met de 'elementen' die volgens de auteur Regionale identiteit bepalen. Zijn dat fysieke landschapselementen of verhalen en betekenissen die mensen aan het landschap toekennen? Of beide? Sommige auteurs hebben het alleen over fysieke elementen, zoals Geertsema et al. (2003) die identiteit van natuur en landschap opvatten als "fysieke landschapskenmerken waardoor een gebied zich onderscheidt van andere gebieden, zoals het verkavelingspatroon, de begroeiingstypen, de groenblauwe dooradering en de gebouwen". Het gaat hierbij om de landschapsstructuur en de verschijningsvorm. Andere auteurs vinden vooral niet fysieke aspecten van belang, zoals Klumpers (2000). Volgens hem ontstaat identiteit doordat mensen aan de waarneembare kenmerken van hun omgeving betekenis toekennen. Het gaat om de verhalen waardoor de omgeving meer wordt dan een willekeurige verzameling elementen. De meeste auteurs geven echter aandacht aan beide aspecten, maar doen dat op een verschillende manier. Farjon et al. (2001) en de Raad voor het Landelijk Gebied (1999) onderscheiden bijvoorbeeld beiden fysieke en niet-fysieke aspecten, maar benoemen dat op een verschillende manier. Farjon et al. noemen de ecologische en historische kenmerken die een gebied onderscheiden van een ander gebied *identiteit*, terwijl de Raad voor het Landelijk Gebied dat *verscheidenheid* noemt. De betekenisgeving van mensen aan die fysieke kenmerken noemen Farjon et al. *waardering*, maar de Raad voor het Landelijk Gebied noemt juist dat *identiteit*. De strekking is dus dezelfde, alleen de terminologie is anders, hetgeen voor onduidelijkheid zorgt.

Het onderscheid fysiek - niet fysiek zit dichtbij het onderscheid dat Hendriks en Stobbelaar (2003) maken tussen geografische en existentiële identiteit. De geografische identiteit behelst de karakteristieke eigenschappen van het landschap waardoor het landschap te typeren is en van een ander landschap te onderscheiden is. Aan de hand van deze identiteit kunnen mensen de vraag *'Waar ben ik?'* beantwoorden. De existentiële identiteit is de identiteit die mensen ontleen aan het landschap. Behalve om de objecten, kenmerken en dergelijke die ook voor de geografische identiteit van belang zijn, gaat het bij existentiële identiteit om associaties, herinneringen en symbolische betekenissen die aan een landschap zijn gerelateerd. Hier wordt vooral de vraag *'Wie ben ik?'* beantwoord.

Gemeenschappelijkheid

Gemeenschappelijkheid heeft te maken met het begrippenpaar individueel - cultureel. Gaat Regionale identiteit over gedeelde waarden en betekenissen binnen een groep of is het iets individueels? Hendriks en Stobbelaar (2003) onderscheiden de persoonlijke identiteit en de culturele identiteit van het landschap. "Hiermee worden de verschillen in betekenis uitgedrukt die een landschap heeft voor een individu met zijn persoonlijke plekken en voorkeuren, en voor het collectief waarbij de algemeen bekende verhalen over plekken in het landschap van belang zijn". Kersten (2003) meent ook dat zowel het persoonlijke als het culturele een rol speelt, maar hij gaat verder in het beschrijven hoe de wisselwerking tussen de sociale en individuele omgeving plaatsvindt. "Regionale identiteit van het landschap is het resultaat van sociale actie. Het bestaat pas, wanneer de fase van communicatie tussen individuen heeft geleid tot een synthese; tot het opstaan van een 'landschappelijke persoonlijkheid' waarin de sociale groep zich herkent". Hij noemt dit vanzelfsprekendheden: sociaal gedragen verhalen. Daar waar de vanzelfsprekendheid (bijvoorbeeld door veranderende omstandigheden) niet meer bestaat, wordt de overstap gemaakt van de sociale omgeving naar de individuele omgeving. Mensen gaan dan vanuit de persoonlijke beleving nieuwe vanzelfsprekendheden construeren. Geleidelijk verdwijnen de individuele aspecten van verhaal op verhaal en ontstaat een nieuwe sociale consensus over het vanzelfsprekende.

Deze gedragen verhalen lijken erg op de sociale ficties die Rooijackers (Janssen, 2003) beschrijft. Hij ziet Regionale identiteit vooral als een sociaal-cultureel iets. Volgens hem is er een mechanisme waardoor mensen in groepen besluiten een deel van de werkelijkheid (dat deel met positieve associaties) te bewaren, uit te vergroten en tot erfgoed te verklaren. Hengreen (2002) vindt echter dat meer aandacht moet worden besteed aan het apocriefe in het landschap, de niet algemeen erkende betekenissen van het landschap voor mensen. Dit kunnen persoonlijke verhalen zijn, maar ook betekenissen van subculturen. Met alleen aandacht in de planvorming voor het canonieke (kenmerken en verhalen die wel algemeen erkend worden) wordt volgens hem een belangrijk deel van de identiteit van het landschap gemist. Willen mensen zich kunnen ontplooiën dan moet er ook ruimte worden gegeven aan apocriefe aspecten (kenmerken en verhalen die niet algemeen erkend worden). Ook Bouwmeester (ROM-Special Belvédère, 2002) pleit voor aandacht voor zowel de geschreven als de ongeschreven ankerpunten in het landschap - de officiële én onofficiële verhalen. Want een oude boerderij die volgens de algemeen geldende criteria niet als een monument wordt aangemerkt en daarom zou mogen worden gesloopt, kan natuurlijk wel een hele belangrijke (historische) betekenis hebben voor de plaatselijke bevolking.

Maakbaarheid

Dit aspect heeft te maken met de constructie van Regionale identiteit. Hierbij hoort het begrippenpaar ontworpen - historisch gegroeid. Op welke manier wordt Regionale identiteit maakbaar geacht? Door één persoon bedacht/ontworpen of van onderop gegroeid, vlug of langzaam?

De meeste auteurs gaan er vanuit dat Regionale identiteit op de een of andere manier wordt geconstrueerd, maar ze verschillen dus in zienswijze over hoe dat gebeurt.

Sommigen zijn van mening dat (een nieuwe) identiteit bewust kan worden gecreëerd in een relatief kort tijdsbestek door een kleine groep ontwerpers. Zoals de landschapsarchitect Van der Meulen (ROM-Special Belvédère, 2002), die over de planvorming van Almere-Hout het volgende zegt: "We willen hier iets authentieks maken, iets dat bij deze plek hoort. Ons doel is de identiteit van de nieuwe woonkern te ontlenen aan het bodemarchief". Anderen zien Regionale identiteit meer als een collectief bewustzijn dat niet van bovenaf kan worden opgelegd, maar van onderop moeten groeien. Ook dan wordt identiteit geconstrueerd, maar dat is dan meestal meer impliciet en bestrijkt een langere tijdsperiode. Een goed voorbeeld hiervan is het gedachtegoed van Kersten (2003) over de (de)constructie van vanzelfsprekendheden. Ook de sociale ficties van Rooijackers (Janssen, 2003), waarbij (groepen van) mensen zich hechten aan een gezamenlijk gecreëerd en gedragen ideaalbeeld van het landschap uit het verleden, zijn constructies van de identiteit van het landschap. Maar ze zijn vaak tijdelijk, zolang het beeld de groep nog aanstaat. Sociale ficties zijn dus gevoelig voor modes en trends. Lowenthal (Metz, 2002) is van mening dat de betekenis van het landschap voor mensen en het (subjectieve en selectieve) beeld dat zij van het landschap hebben, ontstaat door manipulatie van het verleden. Mensen onthouden en 'vieren' alleen dat gedeelte van het verleden (en het landschap) dat past bij de huidige normen en waarden. Een opvatting die te maken heeft met het construeren van Regionale identiteit, is dat de identiteit van het landschap een merkproduct is dat in de markt kan worden gezet en kan worden gepromoot. Branding wordt dat ook wel genoemd. Dit raakt aan het begrip imago (externe identiteit). Van Ham (Brusse, 2003) zegt over de nationale identiteit: "Het is branden of barsten". Volgens hem moet een land (of een regio) net als een bedrijf een sterk merk hebben om de concurrentie aan te kunnen. Kennedy (Brusse, 2003) zegt het volgende: "Branding is geloven in een ideaal. Niet uitstralen wat je bent, maar waar je naar streeft".

Veranderlijkheid

Veranderlijkheid gaat over een statische danwel dynamische benadering van Regionale identiteit. Het construeren van identiteit en veranderlijkheid hebben veel met elkaar te maken. Constructies zijn eigenlijk altijd (tijdelijke) statische beelden. Iedere uitdrukkingvorm van identiteit is immers een momentopname. Sommige constructies zijn echter minder statisch dan andere. Ze veranderen weer vlugger in een andere constructie, bijvoorbeeld als gevolg van veranderende (maatschappelijke) omstandigheden. Anders gezegd, de ene constructie is sterker mode afhankelijk dan de andere.

Het is duidelijk dat in principe alles veranderlijk is, maar auteurs verschillen in de mate waarin zij verandering als onderdeel van Regionale identiteit *willen* meenemen. Sommigen vatten Regionale identiteit vooral op als een vaststaand gegeven, anderen onderkennen meer de dynamiek. De laatsten gaan er vanuit dat de Regionale identiteit van een landschap in de tijd, per locatie, groep, individu, rol en stemming verschilt.

Maar vaak wordt een statisch beeld van het verleden als huidige referentie of maatstaf gehanteerd. Dat de Nota Landschap relatief nieuwe landschappen niet onderscheidt, is hiervan een voorbeeld. Farjon et al. (2001) merken hierover op dat de Nota Landschap selectief is aangezien het ruilverkavelingslandschap niet wordt

meegenomen. "Daaraan lijkt de subjectieve opvatting ten grondslag te liggen dat in een bepaald landschap na een bepaald tijdstip geen nieuwe ontwikkelingen gewent zijn". Er wordt dan een statisch beeld van de identiteit van het landschap gehanteerd. Nieuwe ontwikkelingen in het landschap worden niet meegenomen. Kolen (ROM-Special Belvédère, 2002) echter, wil "niet langer kijken naar statische beelden en patronen, maar naar de processen en betekenisverschuivingen die zich eeuwenlang in een landschap hebben afgespeeld en bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke ontwikkeling". Dit is een dynamische benadering van Regionale identiteit.

3.1.4 Motieven voor het gebruik van Regionale identiteit

Achter het gebruik van het begrip Regionale identiteit en aanverwante begrippen gaan verschillende motieven schuil. De ene gebruiker is daar echter explicieter in dan de ander. In deze paragraaf worden vijf motieven behandeld voor het gebruik van het begrip Regionale identiteit. Ze hebben alle vijf direct of indirect te maken met zorgen, angsten en verwachtingen rondom de effecten van globalisering. Ook deze vijf motieven bieden de mogelijkheid (naast de drie werkelijkheden en de vier aspecten) om de verschillende visies en interpretaties van het begrip Regionale identiteit te kunnen plaatsen.

Behouden (vasthouden aan bestaande waarden)

Het begrip Regionale identiteit wordt bij deze motivatie ingezet om landschappen te behouden. Het gevoel dat veranderingen nog nooit zo snel gingen als nu, leidt onder meer tot dit protectionisme. Conservering van bestaande waarden wordt vaak gezien als een antwoord op de snelle veranderingen in onze leefomgeving. Grote breuken met het verleden die zich ook nog eens vlug afwisselen, worden over het algemeen als lastig ervaren. Stabiliteit is een wezenlijke menselijke behoefte. Zo geeft het verkeersbeleid 'mooi zo veilig zo' regelmatig aanleiding voor protest. Oude dorpsstructuren worden overhoop gehaald ten behoeve van de verkeersveiligheid. Bewoners bundelen de krachten om verdere aantasting van de dorpsstructuur te voorkomen. Ook zie je steeds vaker inspanningen om oude gebruiken en (dorps) tradities in stand te houden.

Volgens Stipo (2004) is stabiliteit gebaat bij een sterke identiteit omdat het een manier is om vroegtijdige veranderingen en herstructurering te voorkomen. Ook omdat gebruikers van een gebied bij een sterke identiteit meer bereid zijn om het te onderhouden en erin te investeren. Havik et al. vinden echter dat behoud van oude waarden niet mogelijk is zonder vernieuwing. Je moet een beetje meebewegen. Vernieuwing kan dan juist zorgdragen voor behoud en bescherming. Dit sluit aan bij het bekende motto 'behoud door ontwikkeling' van het Belvédère-beleid.

Ontwikkelen (meebewegen met de tijd)

Regionale identiteit wordt bij deze motivatie ingezet voor het ontwikkelen en vernieuwen van het landschap. Hier geldt de redenering dat een samenleving, wil zij beheersbaar blijven, haar normen en waarden voortdurend moet aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Anders treedt verstarring op (Crijnen, 2002). Bij behoud door ontwikkeling krijgt cultuurhistorie bijvoorbeeld door een nieuw gebruik

een nieuwe betekenis. Zoals een historische boerderij tegenwoordig vaak een prachtige plek is voor een nieuwe niet-agrarische functie. Bij plattelandsontwikkeling wordt Regionale identiteit ook vaak gezien als een kracht waarop met nieuwe ontwikkelingen kan worden voortgebouwd. Oude structuren worden bijvoorbeeld aangegrepen om nieuwe structuren te creëren. Zo zijn er voorbeelden waarbij herstel van kerkepaden aanleiding gaf tot aanleg van geheel nieuwe 'kerkepaden'. Regionale identiteit wordt soms zelfs gebruikt om iets totaal nieuws in het leven te roepen. Zoals een vakantiedorp in de Achterhoek met spiksplinternieuwe nagebouwde historische boerderijen.

Verbinden (ergens bijhoren)

Regionale identiteit wordt hier gebruikt vanuit de behoefte aan saamhorigheid, om mensen met elkaar te verbinden en mensen bij hun streek te betrekken. "Je afvragen wat is mijn identiteit, waar kom ik vandaan, en waar wil ik bijhoren, is een basale behoefte van de mensen", aldus Rooijackers (Janssen, 2003). Deze behoefte wordt momenteel versterkt door (het gevoel van) afbrokkelende sociale structuren in een globaliserende wereld. Een sprekend voorbeeld van een zoektocht naar (nieuwe) sociale verbanden is te vinden in de uitbreidingswijk Brandenvoort in Helmond. Het betreft hier een geheel nieuw uit de grond gestampte wijk, 'een nieuw Barabants dorp' in 'de sfeer van weleer'. De wijk is "een nostalgische dorpskern omgeven door water, met markante toegangspoorten en kromme straatjes met grachtenpanden; en rond het centrum de buitens, lanen met landelijke huizen in een staalkaart van klassieke stijlen". Hier is een wijk gerealiseerd die z'n best doet te passen als een oude jas, maar die bewoond wordt door 'import' uit heel het land. In de zoektocht naar nieuwe sociale verbindingen worden 'oude' gebruiken en tradities geïntroduceerd, alsof ze altijd al onderdeel zijn geweest van de gemeenschap. De gebruiken en tradities hebben wel enige (historische) verbondenheid met de streek maar hebben dat niet met het dorp en de mensen die daar nu wonen. Ze worden aangegrepen om de illusie te creëren dat er wel een gezamenlijk verleden is geweest en zorgen op die manier voor een nieuwe verbondenheid (Rijs, 2003). Zo kan Regionale identiteit ook inzet zijn van een interactief planproces gericht op het creëren van eenheid. Het fungeert dan als een 'lijmmiddel' om de verschillende partijen, oude bewoners uit het dorp en import uit de stad, bij elkaar te brengen.

Onderscheiden (anders zijn dan anderen)

Regionale identiteit wordt dan ingezet om vervlakking van landschappen tegen te gaan. Dit houdt verband met angst voor standaardisering en nivellering als gevolg van globaliserende processen. Het zich willen onderscheiden van anderen of van andere gebieden is zo oud als de mensheid, maar wordt door de huidige ontwikkelingen wel versterkt. Volgens Stipo (2004) hebben mensen om prettig te kunnen wonen een omgeving nodig die zich onderscheidt van andere gebieden. Onderscheiden is een basale behoefte van mensen zegt ook Rooijackers (Renssen, 2002). En deze behoefte wordt dus nog eens versterkt door de angst om eigenheid te verliezen en niet meer mee te tellen (op te vallen) in de huidige globaliserende wereld.

Vermarkten (het eigene als unique selling point)

Hier ligt de nadruk op het te gelde maken van specifieke kwaliteiten van de leefomgeving als kans om economische vooruitgang te boeken. Dit kan onder meer door bijvoorbeeld stimulering en ontwikkeling van recreatieve activiteiten in de regio. Regionale identiteit kan geld en werkgelegenheid opleveren, het kan een verkoopbaar product zijn. Het economiseren van Regionale identiteit kan zowel binnen de behoudstrategie als de ontwikkelstrategie worden ingezet. Historische elementen die worden behouden, kunnen bijvoorbeeld belangrijke toeristische trekpleisters worden. Denk maar aan de hunebedden in Drenthe. Cultuurhistorie kan ook als inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen of functies (financieel) veel opleveren. De uitbreidingswijk Brandenvoort (Helmond) is daar een sprekend voorbeeld van. De historische referentie, echt of niet echt, verkoopt gewoon erg goed. Een punt van zorg bij velen is dat moet worden voorkomen dat dit leidt tot musealisering van plekken of hele regio's (dorpen als Orvelte, Bourtange of Bronkhorst).

Aanverwante begrippen bij de motieven

Zoals eerder gezegd is Regionale identiteit een containerbegrip. Naast dit begrip worden nog vele andere verwante begrippen gebruikt. Met deze begrippen duidt de gebruiker veelal specifiek wat volgens hem/haar de meeste aandacht behoeft of welk doel nagestreefd moet worden. Bij een strategie gericht op **behouden** (bijvoorbeeld bij bezorgdheid over het verdwijnen van historische kenmerken) worden vooral begrippen als oorspronkelijkheid, authenticiteit, leesbaarheid en herkenbaarheid gebruikt. Bij een strategie die zich richt op **onderscheiden** (bijvoorbeeld bij bezorgdheid over het vervlakken van het landschap) worden eerder begrippen als (streek)eigenheid, kenmerkendheid, karakteristiek, typisch, differentiatie en landschapstype gebruikt. Bij een strategie gericht op het sterker maken van de sociaal-culturele **verbindingen** (zoals bij het zoeken naar sociale cohesie tussen mensen en naar verbondenheid tussen mensen en hun fysieke omgeving) worden begrippen als verbondenheid, culturele identiteit, volkscultuur en tradities gebruikt. Als de focus ligt op het **vermarkten** van de kwaliteiten van een regio of het stimuleren van **ontwikkelingen** vanuit de kwaliteiten van de regio (zoals bij het zoeken naar het unique selling point of andersoortige ontwikkeling) worden termen als typisch, streekeigen, kenmerkend, volkscultuur en authenticiteit gebruikt.

3.2 Gebruikersverkenning

3.2.1 Het begrip

In de interviews wordt beaamd dat het begrip Regionale identiteit een containerbegrip is. Op twee manieren blijkt het een containerbegrip te zijn:

- Mensen gebruiken andere begrippen (zoals leesbaarheid, herkenbaarheid, karakteristiek, eigenheid, etc.) voor dezelfde lading.
- Mensen geven verschillende ladingen aan hetzelfde woord (iemand vat onder Regionale identiteit bijvoorbeeld alleen fysieke elementen terwijl een ander juist niet-fysieke elementen onder Regionale identiteit schaaft).

Het begrip Regionale identiteit en/of aanverwante begrippen worden veel gebezigd in de (beleids)praktijk. Enerzijds omdat het momenteel een modieus begrip is, maar ook omdat men aanvoelt dat het een thema raakt dat zeker speelt. Daarom vinden provincies en gemeenten dat ze er ook iets mee moeten in hun beleid.

De toevoeging 'regio' aan het begrip identiteit zegt iets over het schaalniveau. Uit verschillende gesprekken is naar voren gekomen dat gemeenten het begrip Regionale identiteit bijna niet gebruiken. Vanwege het lage schaalniveau waarop zij over het algemeen opereren, spreken zij eerder van lokale identiteit of de identiteit van een plek. De gemeente Haarlemmermeer heeft het bijvoorbeeld vooral over de identiteit van de polder.

Voor niet-overheidsorganisaties is het begrip vaak geen onderdeel van de eigen doelstellingen. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het Brabants Landschap en de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei. Maar het thema speelt zeer zeker en dergelijke organisaties worden er tijdens hun werkzaamheden vaak mee geconfronteerd. Bijvoorbeeld bij de reconstructie van de zandgebieden en bij discussies over plattelandsverbreding en agrarisch natuurbeheer.

Aangezien gemeenten deel uitmaken van een groter gebied - de regio - werken gemeenten soms gezamenlijk aan plannen en visies op regionaal schaalniveau. In het interview met de gemeente Ede werd echter duidelijk dat het niet altijd lukt om een regionale identiteit te duiden. Een voorbeeld is de ambitie van de gemeenten in de Gelderse Vallei om tot een beeldkwaliteitsplan te komen voor het hele gebied. Het is een proces dat maar niet wil vlotten, in tegenstelling tot een vergelijkbaar traject voor de Veluwe. De interne differentiatie van de Gelderse Vallei is blijkbaar te groot om tot een alles omvattend beeldkwaliteitsplan te komen. Volgens het Brabants Landschap is in het Groene Woud in de provincie Noord-Brabant ook een dergelijk dilemma aan de hand. Een groep Mortelen-boeren (die haar naam ontleent aan een natuurgebied en streekproducten maakt) wil niet opgaan in het grotere gebied het Groene Woud zoals de provincie voorstelt. Zij willen kleinschalig en herkenbaar blijven in plaats van op hoofdlijnen een identiteit delen.

Ook in de Gelderse Vallei zijn boeren op zoek naar manieren om zich te profileren, bijvoorbeeld met het Vallei-ei. Volgens de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei is het vooral belangrijk om herkenbaar te zijn voor de buitenwereld. De stichting vat Regionale identiteit dan ook op als het imago van de streek waarmee het zich onderscheidt ten opzichte van andere gebieden en dat vermarkt kan worden. Dit is in de literatuurverkenning externe identiteit genoemd. Interne identiteit (het zelfbeeld) en de behoefte aan gemeenschappelijkheid en verbondenheid is volgens de stichting niet echt van toepassing op de Gelderse Vallei.

Tot slot komt in een aantal interviews naar voren dat Regionale identiteit een abstract beleidsbegrip is waar mensen in hun dagelijkse leven niet veel mee hebben. Het begrip 'streek' zou meer aansluiten bij de beleving van mensen dan 'regio'.

3.2.2 De drie werkelijkheden

De meeste geïnterviewden geven aan dat Regionale identiteit niet eenduidig te beschrijven is. Mensen hebben namelijk verschillende interpretaties, beelden en associaties bij een landschap, een streek of leefomgeving. In het gesprek met de

provincie Gelderland wordt 'enprinting' (inprinting) als verklaring gegeven: wat iemand karakteristiek vindt aan een landschap is afhankelijk van wat hij bijvoorbeeld als kind geleerd heeft aantrekkelijk te vinden in een landschap. Ook wat iemand überhaupt waarneemt in een landschap is afhankelijk van zijn jeugdervaringen, opleiding, achtergrond etc. Een voorbeeld van een niet eenduidige invulling van Regionale identiteit heeft betrekking op het 'Landgoedkarakter' dat in het reconstructieproces aan de streek De Baronie (Noord-Brabant) wordt verbonden. Volgens de gemeente Alphen-Chaam hebben betrokkenen hierbij verschillende ideeën, associaties en wensen.

Het niet eenduidig kunnen benoemen van Regionale identiteit heeft, zoals in de literatuurverkenning al bleek, te maken met het feit dat mensen het landschap vanuit verschillende werkelijkheden benaderen: de ware, juiste en waarachtige werkelijkheid. Deze driedeling werd door de meeste geïnterviewden in de praktijk herkend. De provincie Gelderland gaf aan dat de provincie vanuit de normatieve werkelijkheid ontwikkelingen ten aanzien van het landschap probeert te sturen. In feite kijken alle organisaties die zijn geïnterviewd vanuit de juiste (normatieve) werkelijkheid naar Regionale identiteit, zowel de overheids- als de niet-overheidsorganisaties (zie tabel Het ware, juiste en waarachtige landschap, p.18).

3.2.3 De vier aspecten

De geïnterviewden zijn als volgt in de vier aspecten te plaatsen.

Dragers

Regionale identiteit wordt door de geïnterviewden vooral opgevat als een combinatie van fysieke en niet-fysieke aspecten van het landschap. Het gaat volgens hun om meer dan alleen de fysieke verschijningsvorm, ook de betekenissen die aan fysieke landschapselementen worden gegeven zijn van belang. In het gesprek met de gemeente Ede kwam heel duidelijk een omslag in denken naar voren: van alleen een fysieke benadering naar een benadering die ook niet fysieke aspecten meeneemt. Het voorbeeld van het ENKA-terrein in die gemeente laat heel duidelijk zien dat regionale of lokale identiteit nu wordt gekoppeld aan de (historische) functie, het gebruik en de betekenis van de plek, in plaats van alleen aan de fysieke verschijningsvorm.

In Ede wordt het ENKA-terrein (een voormalig industrieterrein) en een kazerneterrein, heringericht ten behoeve van wonen. In eerste instantie is gekozen voor een klassieke insteek waarbij o.m. rekening werd gehouden met de typische Edese kapvorm en kleur baksteen. Al snel werd in gesprekken met o.m. de Rijksdienst voor Monumentenzorg duidelijk dat hiermee maar een zeer beperkt deel van de identiteit werd meegenomen bij de inrichting en ontwikkeling van de nieuwe wijk. De aandacht is vervolgens verlegd naar het verhaal dat de plek te vertellen heeft, vanuit de samenhang tussen de gebouwen en de functie die ze door de jaren hebben gehad. Samenhangen die o.m. terug te vinden zijn in de ontsluiting van het terrein en de gebouwen, en de naamgeving van gebouwen en wegen. Daarmee zijn niet fysieke aspecten van de identiteit van de plek leidend geworden voor de ontwikkeling van de terreinen.

Ondanks de toenemende aandacht in het beleid voor het verhaal van landschapselementen, wordt Regionale identiteit in beleidsdocumenten toch vooral

fysiek opgevat en worden deze fysieke kwaliteiten vaak op kaart vastgelegd. Zoals bijvoorbeeld de Cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Noord-Brabant of de Cultuurhistorische regioprofielen van de provincie Noord-Holland. Deze kaarten werken vooral een fysieke benadering van het begrip Regionale identiteit in de hand, terwijl de geïnterviewden heel duidelijk aangaven die immateriële aspecten belangrijk en relevant te vinden. Maar blijkbaar is het lastig om de niet fysieke component van Regionale identiteit in het beleid een plek te geven. Voor niet-overheidsorganisaties is het wellicht makkelijker bij hun activiteiten ook aandacht te geven aan de niet fysieke kant. Het Brabants Landschap is bijvoorbeeld veel bezig met 'oral history' en middels artikelen wordt geprobeerd het verhaal achter het landschap onder de aandacht te brengen. Ook de Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland geeft bij haar adviezen aan gemeenten veel aandacht aan de verhalen die bij het landschap horen.

Gemeenschappelijkheid

De meeste geïnterviewden zien Regionale identiteit als een cultureel fenomeen, hoewel de beleving van (de identiteit van) het landschap als iets persoonlijk wordt beschouwd. Ook wordt erkend dat verschillende groepen mensen Regionale identiteit verschillend ervaren. En dat er wat dat betreft subculturen bestaan. Het is echter lastig om in het beleid het apocriefe (de onofficiële en niet algemeen erkende betekenissen) een plek te geven. Maar de drie provincies zijn wel op zoek naar mogelijkheden om meer ruimte te geven aan verschillende betekenissen (zie *Manieren om andere werkelijkheden meer te betrekken*). Zij zien namelijk in dat als alleen aandacht wordt gegeven aan het canonieke landschap een belangrijk deel van Regionale identiteit wordt gemist. Ook de Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland is van mening dat er beleidsmatig meer aandacht en ruimte aan het apocriefe landschap zou moeten worden gegeven. Maar ze geeft tevens aan dat dat in de praktijk nog best moeilijk is. Toch zou bijvoorbeeld het jaarlijks organiseren van een (lokale) verhalenvertelweek over het landschap volgens de stichting erg interessant en nuttig zijn.

Maakbaarheid

Uit de interviews blijkt dat men Regionale identiteit op de een of andere manier maakbaar acht. Sommigen vinden dat het instant kan worden ontworpen, volgens anderen moet Regionale identiteit langzaam groeien. Met maakbaar wordt bedoeld dat door keuzes van de overheid richting wordt gegeven aan ontwikkelingen in het landschap en aan de identiteit van een gebied. Zoals de inspanningen van de provincie Gelderland met betrekking tot de Pleijroute of het realiseren van de Calatravabruggen of de glazen torens in het stationsgebied door de gemeente Haarlemmermeer, maar ook de bewuste keuze van de gemeente Alphen-Chaam om vooral een agrarische gemeente te blijven. Toch vinden de meeste geïnterviewden dat het van de mensen afhangt of ze (in de loop van de tijd) zo'n brug of glazen toren gaan omarmen en of ze er zich aan gaan hechten en er zich mee gaan identificeren. Soms gaat dat snel, soms kost dat veel tijd. En soms gebeurt het gewoon niet. De nieuwe Erasmusbrug is wonderlijk snel als symbool voor het moderne Rotterdam omarmd (omdat het zo goed aansluit bij de beleving van de bewoners?). De Calatravabruggen worden over het algemeen niet door de mensen in de

Haarlemmermeer herkend als vertegenwoordigers van de polderidentiteit. Maar misschien is dit over vijftig jaar anders. Het zou kunnen dat ze dan ondertussen verankerd zijn in de identiteit.

Veranderlijkheid

Uit de interviews wordt duidelijk dat vooral elementen uit het verleden (elementen met een historische betekenis) belangrijk worden gevonden voor Regionale identiteit. Dit geldt vooral voor de geïnterviewde provincies. Hoewel men ook beseft dat het landschap dynamisch en veranderlijk is en ook hedendaagse elementen waardevol zijn en bepalend voor de identiteit van het landschap. Dit komt echter (nog) niet tot uitdrukking in het provinciale beleid. Bij de gemeenten ligt wel meer de nadruk op nieuwe ontwikkelingen. Ook nieuwe landschapselementen en betekenissen kunnen onderdeel uitmaken van de lokale identiteit. Dit is vooral bij de gemeente Haarlemmermeer het geval, waar juist het contrast tussen oud en nieuw, tussen het agrarische verleden en de nieuwe stedelijkheid, als kenmerkend wordt gezien.

De Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland geeft aan dat er een verschuiving plaatsvindt van vooral historische kenmerken naar meer moderne karakteristieken als dragers van Regionale identiteit. Regionale identiteit wordt dus in de loop der tijd anders opgevat.

Hoewel het Brabants Landschap over het algemeen toch historische landschappen waardevoller vindt, zijn er ook pogingen om geheel nieuwe elementen in het landschap te ontwikkelen, zoals nieuwe landgoederen. Hierbij stuiten ze echter op verzet van de provincie die vindt dat er te weinig respect is voor de cultuurhistorie. Maar volgens het Brabants landschap is het allemaal een kwestie van interpretatie; want welke tijdsperiode neem je als uitgangspunt?

3.2.4 De vijf motieven

Ook de onderscheiden motieven (behouden, ontwikkelen, verbinden, onderscheiden en vermarkten) worden door de geïnterviewden herkend. Tijdens de gesprekken zijn enkele motieven toegevoegd. Zoals bijvoorbeeld het motief om verschillende partijen in een gebiedsproces rond de tafel te krijgen. Het begrip Regionale identiteit wordt dan als bindend element tussen de verschillende (belangen)groepen gebruikt. Of het realiseren van een dubbele agenda is het achterliggende motief. Met het begrip Regionale identiteit wordt dan getracht om stemmen en populariteit te winnen of om tegenstanders te dwarsbomen.

3.2.5 Sturingsinstrument?

Het begrip Regionale identiteit wordt in de relevante beleidsdocumenten van de geïnterviewde organisaties inderdaad vaak ingezet om ontwikkelingen te sturen of te begeleiden. Sommige geïnterviewden zijn echter van mening dat met het begrip Regionale identiteit niet kan worden gestuurd, aangezien identiteit volgens hun gaat over betekenisgeving en die is voor iedereen verschillend. Het begrip heeft geen ingekaderde betekenis en biedt daardoor weinig handvatten om (inhoudelijk) te

kunnen sturen. Zij vinden wel dat de overheid bepaalde fysieke landschapselementen (waarvan de overheid vindt dat ze belangrijk zijn) kunnen aanwijzen die moeten worden behouden of ontwikkeld. Maar zij willen daarbij niet het begrip Regionale identiteit gebruiken. In plaats daarvan moeten "de dingen bij hun naam worden genoemd" en moeten concrete meetbare doelen worden geformuleerd voor de (door het beleid) gewenste ontwikkeling van het landschap. Het begrip Regionale identiteit zou wel kunnen worden gebruikt als procesinstrument.

3.2.6 Manieren om andere werkelijkheden meer te betrekken

Uit de interviews blijkt dat de drie provincies op zoek zijn naar manieren om meer ruimte te geven aan andere normatieve werkelijkheden en aan subjectieve werkelijkheden, zodat meer draagvlak en aansluiting bij de gebieden zelf wordt verkregen. Tijdens de interviews passeerden verschillende voorbeelden de revue.

Momenteel vindt in Gelderland de 'Gebiedsdialog landschap' plaats. Tijdens bijeenkomsten in alle regio's van Gelderland wordt met mensen gediscussieerd over het karakteristieke landschap en het gewenste toekomstige landschap. Dit gebeurt ten behoeve van de Gelderse landschapsvisie die weer een bouwsteen is voor het nieuwe streekplan. Verder blijkt uit het interview met de provincie Gelderland dat in de toekomst, in plaats van inhoudelijk invulling te geven aan Regionale identiteit, meer procesmatige randvoorwaarden zullen (moeten) worden gegeven, zodat op een goede manier tot lokale afwegingen kan worden gekomen.

De provincie Noord-Brabant is in de Maasvallei een project gestart om visies en verhalen van bewoners over de cultuurhistorische waarden in het gebied te betrekken bij de planningsopgave. En in Noord-Holland vinden in het kader van Culturele Planologie allerlei projecten plaats waarbij betekenissen van (groepen) mensen input zijn voor het provinciale ruimtelijke beleid. Bij het maken van een passend ontwerp voor de doorsnijding van de Geniedijk door een nieuwe provinciale weg, worden bijvoorbeeld de visies van kunstenaars en burgers op de identiteit van het gebied expliciet betrokken.

4 Conclusies

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken door de eerste twee onderzoeksvragen te beantwoorden.

- Hoe wordt in de populair wetenschappelijke literatuur aangekeken tegen het begrip Regionale identiteit?
  - Welke kenmerken zijn ten aanzien van het begrip te onderscheiden?
  - Zijn er stromingen te onderkennen? Zo ja, welke?
  - Welke ordeningssystematiek kan worden ontworpen om de verschillende visies te plaatsen?
- Hoe wordt in de praktijk door verschillende gebruikers invulling gegeven aan het begrip Regionale identiteit?
  - Komt dit overeen met de bevindingen over de kenmerken van het begrip van de literatuurverkenning?
  - Hoe past dit in de gevonden stromingen danwel ontworpen ordeningssystematiek?

4.1 Literatuurverkenning

4.1.1 Welke kenmerken zijn ten aanzien van het begrip Regionale identiteit te onderscheiden?

In de literatuur zijn vele visies ten aanzien van het begrip Regionale identiteit te vinden. Het begrip wordt op vele verschillende manieren benaderd en ingevuld. Ook achterliggende doelen bij het gebruik van het begrip kunnen zeer divers zijn. Er zijn echter geen duidelijk herkenbare stromingen of scholen te onderscheiden.

Ondanks deze variëteit zijn op basis van de literatuurverkenning kenmerken van het begrip te onderscheiden die min of meer algemeen van toepassing zijn:

- Regionale identiteit is een containerbegrip, het heeft geen vast omkaderde betekenis en geen eenduidige invulling.
- Er bestaat daardoor veel verwarring en onduidelijkheid rondom het begrip.
- Het begrip Regionale identiteit gaat grof gezegd over de karakteristieke kenmerken van een gebied, waarmee het zich onderscheidt van andere gebieden. Tegelijkertijd voelen bewoners zich door deze kenmerken verbonden met hun streek en met hun medebewoners. Het gaat dus om onderscheiding en verbinding.
- Er kan onderscheid gemaakt worden tussen interne en externe identiteit. Bij de eerste gaat het om de betekenisgeving die inwoners geven aan de karakteristieke kenmerken (het zelfbeeld). Externe identiteit heeft te maken met het beeld dat anderen hebben van de karakteristieke kenmerken van het gebied (het imago).
- Het begrip Regionale identiteit heeft een positieve connotatie.

- Regionale identiteit wordt vaak gezien als een ‘instrument’ om ontwikkelingen te sturen.

4.1.2 Welke ordeningssystematiek kan worden ontworpen om de verschillende visies te plaatsen?

Om toch enigszins grip te krijgen op het oerwoud aan visies en benaderingen in de literatuur, zijn drie manieren bedacht om de visies te positioneren.

Drie werkelijkheden van waaruit naar Regionale identiteit wordt gekeken

Mensen zien (de identiteit van) het landschap vanuit verschillende werkelijkheden. Uit de drievoudige landschapsontologie van Jacobs (2002) blijkt dat er drie werkelijkheden zijn: de ware, juiste en waarachtige werkelijkheid.

Iemands visie op het landschap en op Regionale identiteit heeft te maken met de werkelijkheid van waaruit hij kijkt. Een beleidsmaker kijkt per definitie vanuit de normatieve werkelijkheid naar het landschap. Een belangengroep zit ook in deze werkelijkheid. Een objectieve wetenschapper zit in de ware werkelijkheid, maar een onderzoeker die aan de hand van zijn bevindingen aanbevelingen voor beleid doet zit vaak weer in de juiste werkelijkheid. Een bewoner die vanuit zijn eigen beleving over het landschap spreekt zit in de waarachtige werkelijkheid, maar iemand die de belangen van een bewonersgroep vertegenwoordigt spreekt weer vanuit de juiste werkelijkheid.

Vier aspecten van Regionale identiteit waarbij verschillende accenten worden gelegd

Aan de hand van de volgende vier aspecten van Regionale identiteit kunnen visies van auteurs beter worden geduid en gepositioneerd:

Aspect	Begrippenpaar
Dragers	Fysiek - niet fysiek
Gemeenschappelijkheid	Individueel - cultureel
Maakbaarheid	Ontworpen - historisch gegroeid
Veranderlijkheid	Statisch - dynamisch

- De elementen die worden gezien als dragers van Regionale identiteit:
- Zijn de dragers van Regionale identiteit fysieke landschapselementen of verhalen en betekenissen die mensen aan het landschap toekennen? Of beide? Sommige auteurs hebben het alleen over fysieke elementen, anderen vinden vooral niet fysieke aspecten van belang. Maar meestal is het een combinatie van beiden.
- De mate waarin Regionale identiteit wordt gezien als iets gemeenschappelijks:
- Gaat Regionale identiteit over gedeelde waarden en betekenissen binnen een groep of is het iets individueels? De meeste auteurs beschouwen Regionale identiteit als een cultureel fenomeen.
- De mate waarin Regionale identiteit maakbaar wordt geacht:
- Kan Regionale identiteit (instant) worden ontworpen of groeit het in de loop der tijd? Sommige auteurs zijn van mening dat Regionale identiteit bewust kan

worden gecreëerd in een relatief kort tijdsbestek door een kleine groep ontwerpers, anderen vinden dat het langzaam en van onderop moet groeien.

- De mate waarin Regionale identiteit als veranderlijk wordt beschouwd:
- Is Regionale identiteit een vaststaand gegeven of is het iets dat steeds verandert? Auteurs verschillen in de mate waarin zij verandering als onderdeel van Regionale identiteit *willen* meenemen. Sommigen vatten Regionale identiteit vooral op als een vaststaand gegeven, anderen onderkennen meer de dynamiek.

Vijf motieven waarom Regionale identiteit wordt gebruikt

Ook aan de hand van de volgende vijf motieven kunnen visies beter worden geplaatst:

- Wordt het begrip Regionale identiteit ingezet om landschappen te behouden (vanwege behoefte aan stabiliteit en uit angst voor verlies van het bestaande)?
- Wordt Regionale identiteit ingezet voor het ontwikkelen van het landschap (vanwege de behoefte aan vernieuwing en uit een angst om stil te staan)?
- Wordt Regionale identiteit gebruikt om mensen met elkaar en met hun leefomgeving te verbinden (vanuit de behoefte aan saamhorigheid en angst om alleen te staan)?
- Wordt Regionale identiteit gebruikt om zich te onderscheiden (vanwege de behoefte aan eigenheid en uit een angst voor eenvormigheid)?
- Wordt Regionale identiteit gebruikt om specifieke kwaliteiten van de leefomgeving te vermarkten (vanwege economische winst en uit angst voor achteruitgang)?

4.2 Gebruikersverkenning

4.2.1 Komt het gebruik van het begrip in de beleidspraktijk overeen met de bevindingen uit de literatuurverkenning?

In de interviews van de gebruikersverkenning werden de onderscheiden kenmerken van het begrip Regionale identiteit over het algemeen herkend en onderkend. Verder blijkt uit de gebruikersverkenning dat:

- Het begrip Regionale identiteit (of aanverwante begrippen) in de beleidspraktijk veel wordt gehanteerd. Enerzijds vanuit modebewuste redenen, “iedereen gebruikt het dus we moeten er wel iets mee”, anderzijds omdat men aanvoelt dat het begrip thema's raakt die voor mensen echt belangrijk zijn.
- Het begrip 'regio' volgens een aantal geïnterviewden vooral een abstract beleidsbegrip is dat niet aansluit bij de beleving van mensen en organisaties in een gebied. Het begrip 'streek' is wellicht meer van toepassing.
- Het begrip Regionale identiteit niet goed aansluit bij het gemeentelijke schaalniveau en dat daarom meer begrippen als lokale identiteit of ruimtelijke identiteit worden gebruikt.
- Er bij veel geïnterviewden scepsis bestaat ten aanzien van de (inhoudelijke) sturingsmogelijkheden van het begrip, gezien de vele verschillende interpretaties en invullingen die aan het begrip worden gegeven. Regionale identiteit zou wel als procesinstrument kunnen worden gebruikt.

4.2.2 Hoe is het gebruik in de beleidspraktijk te plaatsen in de ontworpen ordeningssytematiek?

De drie werkelijkheden

De geïnterviewden bekijken Regionale identiteit allen vanuit de juiste werkelijkheid. Het beleid, semi-overheden en niet-overheidsorganisaties die een bepaald belang vertegenwoordigen, bevinden zich in het juiste domein omdat vanuit het eigen gezichtspunt wordt bepaald welke elementen, kenmerken en betekenissen belangrijk en waardevol zijn voor het landschap. Dit is altijd normatief. De geïnterviewde provincies zijn wel op zoek naar manieren om betekenissen uit andere werkelijkheden meer te betrekken.

De vier aspecten

De geïnterviewden kunnen als volgt binnen de aspecten worden geplaatst:

- Ondanks dat de geïnterviewden aangeven de immateriële aspecten van Regionale identiteit relevant en belangrijk te vinden, wordt Regionale identiteit in het beleid toch vooral fysiek opgevat en worden deze fysieke kwaliteiten vaak op kaart vastgelegd om gewenste ontwikkelingen te sturen. Blijkbaar is het lastig om de niet fysieke component van Regionale identiteit in het beleid een plek te geven.
- De meeste geïnterviewden zien Regionale identiteit als een cultureel fenomeen. Ook is men van mening dat groepen mensen Regionale identiteit verschillend ervaren en dat er dus 'subculturen' bestaan. Verder wordt ook het apocriefe landschap (de onofficiële waarden en betekenissen) over het algemeen belangrijk gevonden. Het wordt echter als lastig ervaren om deze lokale betekenissen van het landschap daadwerkelijk te betrekken in het beleid.
- Uit de interviews blijkt dat men Regionale identiteit maakbaar acht. Met maakbaar wordt bedoeld dat door keuzes richting kan worden gegeven aan de identiteit van een gebied. Sommigen vinden dat het instant kan worden ontworpen, volgens anderen moet Regionale identiteit langzaam en van onderop groeien.
- Uit de interviews wordt duidelijk dat vooral elementen met een historische betekenis belangrijk worden gevonden voor Regionale identiteit. Dit geldt vooral voor de geïnterviewde provincies. Wel wordt beseft dat het landschap dynamisch en veranderlijk is en dat ook hedendaagse elementen waardevol zijn en bepalend voor de identiteit van het landschap. Dit komt echter (nog) niet tot uitdrukking in het provinciale beleid. Bij de gemeenten ligt wel meer de nadruk op nieuwe ontwikkelingen. Ook nieuwe landschapselementen en betekenissen kunnen onderdeel uitmaken van de lokale identiteit.

De vijf motieven

De geïnterviewden vinden over het algemeen alle onderscheiden motieven relevant voor de beleidspraktijk. Een paar motieven zijn toegevoegd, zoals het rond de tafel

krijgen van verschillende partijen in een gebiedsproces en het winnen van stemmen en populariteit.

5 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan door de laatste onderzoeksvraag te beantwoorden.

- Welke handvatten kunnen op basis van de verworven inzichten worden gegeven aan het beleid zodat beter met het begrip kan worden gestuurd?

5.1 Verwarring voorkomen

Bij het hanteren van het begrip Regionale identiteit in het beleid (of bij communicatie, gesprekken en discussies met andere partijen) is het goed om de verwarring (die nu eenmaal rondom een containerbegrip bestaat) zo veel mogelijk te voorkomen of te ontwarren. Onderken daarom de drie werkelijkheden en wees ervan bewust dat mensen bij de vier aspecten verschillende posities innemen en dat ze verschillende motieven hebben om Regionale identiteit belangrijk te vinden. Gebruik deze kennis en inzichten over de werkelijkheden, aspecten en motieven bij het interpreteren van de communicatie en discussies over Regionale identiteit tussen verschillende partijen. Probeer de 'positie' van waaruit iemand spreekt over Regionale identiteit te bepalen.

Onderken de drie werkelijkheden van waaruit naar Regionale identiteit wordt gekeken.

Onderken dat mensen verschillende zwaartepunten leggen binnen de vier aspecten van Regionale identiteit.

Onderken dat mensen verschillende motieven hebben om het begrip te gebruiken.

5.2 De drie-vier-vijf checklist

Het bepalen van iemands positie zou kunnen aan de hand van de drie-vier-vijf checklist. Belangrijk is om ook de eigen positie te kennen ten aanzien van het begrip Regionale identiteit. Het verdient dan ook aanbeveling ook zelf de lijst in te vullen. Deze checklist is bedoeld om het inzicht te vergroten en verwarring te voorkomen. Het is geenszins de bedoeling dat hiermee mensen of organisaties in hokjes worden ingedeeld. De realiteit is namelijk dat mensen in verschillende omstandigheden, met andere petten, andere geluiden kunnen laten horen.

Probeer de positie van waaruit iemand spreekt over Regionale identiteit te bepalen.

Gebruik hiervoor de drie-vier-vijf checklist.

Drie-vier-vijf checklist	
<i>Duiden van het vertrekpunt aan de hand van de drie werkelijkheden</i>	
Heeft Regionale identiteit te maken met betekenisgeving / waardering?	
JA	De visie is te plaatsen in de juiste of waarachtige wereld
NEE	De visie is te plaatsen in de ware wereld
Indien JA, gaat het dan om een door een groep gedeelde betekenisgeving of om een persoonlijke betekenisgeving?	
GEDEELD	De visie is te plaatsen in de juiste wereld
PERSOONLIJK	De visie is te plaatsen in de waarachtige wereld
<i>Per aspect positie bevragen</i>	
<p>Wat zijn de dragers van Regionale identiteit? Zijn dat de fysieke elementen in het landschap of zijn dat betekenissen en waarderingen die mensen geven aan fysieke elementen? Of betreft het beiden?</p> <p>FYSIEK NIET-FYSIEK</p> <p>Is Regionale identiteit een cultureel of een individueel fenomeen?</p> <p>INDIVIDUEEL CULTUREEL</p> <p>Is Regionale identiteit iets dat historisch is gegroeid of kan het worden ontworpen (instant worden gefabriceerd)? Of zijn beiden mogelijk?</p> <p>HISTORISCH GEGROEID ONTWORPEN</p> <p>Is Regionale identiteit een vaststaand gegeven (statisch) of is het iets dat verandert (dynamisch)?</p> <p>STATISCH DYNAMISCH</p>	
<i>Motivatie voor het gebruik helder krijgen</i>	
<p>Vanuit welke motivatie wordt Regionale identiteit gebruikt?</p> <p>BEHOUDEN ONTWIKKELEN VERBINDEN ONDERSCHEIDEN VERMARKTEN ANDERS....</p>	

5.3 Ruimte geven aan betekenissen uit andere werkelijkheden

Om een 'rijk' en gedragen beleid voor natuur en landschap te kunnen formuleren is het goed om betekenissen uit de waarachtige werkelijkheid en betekenissen uit de juiste werkelijkheid die (wellicht) anders zijn dan die van het beleid te betrekken. Gebruik deze betekenissen als inspiratiebron bij het maken van beleid. Ga daarvoor dialogen aan met (groepen) mensen uit het betreffende gebied. Zie bijvoorbeeld de Gebiedsdialogen die de provincie Gelderland voert als input voor een landschapsvisie of het project van de provincie Noord-Brabant in de Maasvallei om visies en verhalen van bewoners te betrekken bij de planningsopgave (zie p.27).

Om echt ruimte te kunnen geven aan betekenissen uit andere werkelijkheden is het beter om geen rigide beleid te formuleren met strikte criteria. Er zou ruimte in beleid moeten worden gelaten voor maatwerk. Zodat bijvoorbeeld lokale betekenissen van landschapselementen bepalend kunnen zijn voor de inrichting van het landschap.

Gebruik betekenissen uit de juiste en waarachtige werkelijkheid als inspiratiebron bij het formuleren van beleid.

Formuleer geen rigide beleid; laat ruimte voor betekenissen uit andere werkelijkheden bij keuzes voor de inrichting van het landschap.

5.4 Geen inhoudelijke toetssteen, wel een procesinstrument

Aangezien Regionale identiteit een containerbegrip is kan het beter niet als (inhoudelijke) toetssteen worden gebruikt. Om de (door het beleid) gewenste ontwikkelingen ten aanzien van het landschap te realiseren, kunnen beter concrete toetsbare doelen worden geformuleerd. Zet hiervoor niet het multi-interpretabele begrip Regionale identiteit in. Als het beleid bijvoorbeeld wil dat het landschap in de Achterhoek open moet blijven, moet dus niet worden gerept over de identiteit van het Achterhoekse landschap, maar moet een helder doel worden geformuleerd.

Het begrip Regionale identiteit kan wel als procesinstrument worden ingezet om (groepen) mensen te motiveren om zich gezamenlijk in te zetten voor hun streek en verantwoordelijkheid te nemen voor hun leefomgeving. Omdat de (cognitieve en emotionele) lading van het begrip Regionale identiteit vrijwel ongeduid is, staat het open voor de inbreng van verschillende interpretaties. Daardoor is het begrip een uitnodiging voor een open dialoog. Bovendien triggert het begrip de emotionele verbondenheid van mensen met hun leefomgeving¹.

Dus zonder als overheid te bepalen wat dé Regionale identiteit is, kan Regionale identiteit een manier zijn om particulier initiatief en verantwoordelijkheidsgevoel voor de leefomgeving te stimuleren. Betrokken actoren bepalen dan samen wat zij belangrijk, waardevol en karakteristiek vinden in het landschap. De overheid is dan regisseur, initiator en facilitator in het maatschappelijke krachtenveld en geeft de voorwaarden voor het proces aan.

¹ Wellicht beter nog dan het begrip Regionale identiteit zijn termen als identiteit van de streek of plek. In een aantal interviews werd namelijk aangegeven dat 'regio' een abstract beleidsbegrip is dat niet aansluit bij de beleving van mensen.

Formuleer concrete toetsbare doelen om de door het beleid gewenste ontwikkelingen ten aanzien van het landschap te realiseren. Gebruik hiervoor niet het multi-interpretabele begrip Regionale identiteit.

Gebruik het begrip Regionale identiteit als procesinstrument om (groepen) mensen te stimuleren om zich gezamenlijk in te zetten voor hun streek en verantwoordelijkheid te nemen voor hun leefomgeving.

Referenties

- Brusse, P., Zuinig zijn op Hiddink. Hoe Nederland zich moet verkopen. In: Vrij Nederland, 20 september 2003.
- Caalders, J.D.A.D. en J. Lengkeek, Landschap, cultuurhistorie en toeristische beleving. Een methodiek voor productontwikkeling gebaseerd op lokale identiteit, BUTTEN en Wageningen Universiteit, 2001.
- Crijnen, T., De geschiedenis kan het heden niets leren. Interview met J. van der Dussen. In: Trouw, 13 november 2002.
- Farjon, J.M.J. et al., Ontwerp voor indicator identiteit. Monitoringssysteem kwaliteit groene ruimte (MKGR), Alterra-rapport 416, Wageningen, 2001.
- Geertsema, W., A. Griffioen, H.A.M. Meeuwsen en J.T.R. Kalkhoven, Natuur en Identiteit. Een rapport over 2002. Groenblauwe dooradering is belangrijk voor natuur en identiteit in het agrarisch cultuurlandschap, Alterra-rapport 712, Wageningen, 2003.
- Havik, W. en H. Meindersma, Vormgeven aan regionale identiteit. In: Noorderbreedte.
- Hendriks, K. en D.J. Stobbelaar, Landbouw in een leesbaar landschap. Hoe gangbare en biologische landbouwbedrijven bijdragen aan landschapskwaliteit, Wageningen, 2003.
- Herngreen, R., De 8^e transformatie. Over planning en regionale identiteit, Blauwe Kamer i.s.m. Uitgeverij blauwdruk, 2002.
- Jacobs, M., Landschap 3. Het ware, juiste en waarachtige landschap, 2002.
- Janssen, C., Niks mis met nostalgie. Interview met G. Rooijackers, D. Draaisma en H. van der Loo, In: De Volkskrant, 27 september 2003.
- Kersten, P., Regionale identiteit van landschappen, interne notitie Alterra, 2003.
- Klumpers, T., "Cultuurhistorie is mensenwerk", bijdrage symposium 'Belvoir/Mooi gezien', 4 februari 2000.
- Metz, T., Zelfgemaakt verleden. Interview met D. Lowenthal, In: NRC Handelsblad, 6 december 2002.
- Raad voor het landelijk gebied, Made in Holland. Advies over landelijke gebieden, verscheidenheid en identiteit, 1999.

Renssen, H. van, Gekoesterde illusies. Interview met G. Rooijakkers. In: De Volkskrant, 19 oktober 2002

Rijs, B. en M. van der Bergh, De hang naar nostalgie. De bouw van een nieuw ouderwets dorp. In: Volkskrant Magazine, 18 oktober 2003.

ROM-Special Belvédère, december 2002.

Stipo Consult en Alterra, Culturele planologie en identiteit. Weer naar een karakteristieke omgeving. Stipo aanpak. www.stipo.nl

Bijlagen

Bijlage 1, literatuurlijst

Bijlage 2, analyse formats

Bijlage 3, lijst met geïnterviewde personen

Bijlage 4, vragenlijsten gebruikersverkenning

Bijlage 1 Literatuurlijst

Onderzoeksrapporten

Boeken

Artikelen

Internet

Onderzoeksrapporten

Caalders, J.D.A.D. en J. Lengkeek, Landschap, cultuurhistorie en toeristische beleving. Een methodiek voor productontwikkeling gebaseerd op lokale identiteit, BUITEN en Wageningen Universiteit, 2001.

Farjon, J.M.J. et al., Neder-landschap Internationaal. Bouwstenen voor een selectie van gebieden landschapsbehoud, Alterra-rapport 358, Wageningen, 2001.

Farjon, J.M.J. et al., Ontwerp voor indicator identiteit. Monitoringssysteem kwaliteit groene ruimte (MKGR), Alterra-rapport 416, Wageningen, 2001.

Geertsema, W., A. Griffioen, H.A.M. Meeuwssen en J.T.R. Kalkhoven, Natuur en Identiteit. Een rapport over 2002. Groenblauwe dooradering is belangrijk voor natuur en identiteit in het agrarisch cultuurlandschap, Alterra-rapport 712, Wageningen, 2003.

Hendriks, K. en D.J. Stobbelaar, Landbouw in een leesbaar landschap. Hoe gangbare en biologische landbouwbedrijven bijdragen aan landschapskwaliteit, Wageningen, 2003.

Kersten, P., Regionale identiteit van landschappen, interne notitie Alterra, 2003.

Kruit, J., H. Elerie, K. de Poel, L. Schöne en Th. Spek, Biografie van de Hunzelaagte. De doorgaande ontwikkeling van een cultuurlandschap (conceptrapport). Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte en Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD), Wageningen/Assen, 2001.

Kunstvereniging Diepenheim, Plan van Aanpak Proeftuin Twente, 2001.

Meijers, R., B. Beukema, Ch. de Bont, M. Hootsman en K. de Poel, De kern van het landschap. Sturen op kwaliteit. Een bijdrage aan de discussie. Expertisecentrum LNV, Wageningen, 2001.

Raad voor het landelijk gebied, Made in Holland. Advies over landelijke gebieden, verscheidenheid en identiteit, 1999.

RIVM, Natuurbalans, 2000.

Weijschedé, T.J. en K.R. de Poel, *Genneper Parken in beeld. Een cultuurhistorische en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming voor Genneper Parken in Eindhoven*, Alterra-rapport 588, Wageningen, 2002.

Boeken

Borgt, C. van der, A. Hermans en H. Jacobs, *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, Meertens-Instituut, Amsterdam, 1996.

Castells, M., *The information age: economy, society and culture. The power of identity*, 1997.

Herngreen, R., *De 8^e transformatie. Over planning en regionale identiteit*, Blauwe Kamer i.s.m. Uitgeverij blauwdruk, 2002.

Riel, C.B.M. van, *Identiteit en imago. Een inleiding in de corporate communication*, Academic Service, Schoonhoven, 1992.

Artikelen

Brusse, P., *Zuinig zijn op Hiddink. Hoe Nederland zich moet verkopen*. In: *Vrij Nederland*, 20 september 2003.

Crijnen, T., *De geschiedenis kan het heden niets leren*. Interview met J. van der Dussen. In: *Trouw*, 13 november 2002.

Havik, W. en H. Meindersma, *Vormgeven aan regionale identiteit*. In: *Noorderbreedte*.

Hendriks, J.A., *Over de culturele identiteit van het landschap van de graafschap en behoud ervan*, lezing, november 2003.

Janssen, C., *Niks mis met nostalgie*. Interview met G. Rooijakkers, D. Draaisma en H. van der Loo. In: *De Volkskrant*, 27 september 2003.

Klumpers, T., *Cultuurhistorie is mensenwerk*. Bijdrage symposium 'Belvoir/Mooi gezien' op 4 februari 2000 te Arnhem.

Marcel, B., *Landschap gedurfd ontwerpen en kwaliteit terugbrengen*. Interview met J. Dirkmaat. In: *ROM. Maandblad voor ruimtelijke ontwikkeling*. Themanummer Veluwe voortgang, 2003.

Metz, T., *Zelfgemaakt verleden*. Interview met D. Lowenthal. In: *NRC Handelsblad*, 6 december 2002.

Punter, H., *Het Drentse landschap als levend heden*. In: *ROM. Maandblad voor ruimtelijke ontwikkeling*. Themanummer Veluwe voortgang, 2003.

Renssen, H. van, Gekoesterde illusies. Interview met G. Rooijackers. In: De Volkskrant, 19 oktober 2002.

Rijs, B. en M. van den Bergh, Hang naar nostalgie. De bouw van een nieuw ouderwets dorp. In: Volkskrant Magazine, 18 oktober 2003.

ROM-Special Belvédère, Ruimtelijk vernieuwen met identiteit, december 2002.

Schutte, X. en J. Vullings, 'Samen komen we eruit'. Tweegesprek met R. de Carvalho en J. Kennedy. In: Vrij Nederland, 1 november 2003.

Schuurman, A., Vertel, Muze, vertel. Geschiedenis, ruimte en cultureel erfgoed. In: Gerding, M.A.W., Belvedere en de geschiedenis van de groene ruimte, *Historia Agriculturae* 33, Groningen/Wageningen, 2003.

Internet

Abrahamse, J.E. en J. Webbink, Archeologie en de identiteit van het landschap. Over S. Jager, archeoloog. In: Noorderbreedte. www.noorderbreedte.nl/artikel/dl3-2.htm

Boivin, B., Op zoek naar een nieuwe balans tussen behouden en ontwikkelen. In: Noorderbreedte. www.noorderbreedte.nl/artikel/keuning6.htm

Post, H., Naar een definitie van regionale differentiatie. www.nvtl.nl/dagblad

Stipo Consult en Alterra, Culturele planologie en identiteit. Weer naar een karakteristieke omgeving. www.stipo.nl

Gevonden literatuur, maar niet gebruikt

Onderzoeksrapporten

Coetier, J.F., De Betekenis van de Omgeving. Belevingsonderzoek in de Proeftuinen en andere cultuurlandschappen, 2002.

Dirven, E., J. Groenewegen et al., Stuck in the region? Changing scales for regional identity, Nederlandse Geografische Studies, 1993.

Duineveld, M. en J. Lengkeek, Het beleefde land. Over beleving & meervoudig ruimtegebruik, Wageningen Universiteit, 2002.

Heldens, L., M. Snaaijer en C. Visser, Oost west thuis best, scriptie / afstudeerproject over streekelijkheid (interviews met de vakwereld), Vakgroep Ruimtelijke Planvorming, WUR, 2003.

Hidding, M.C., J. Kolen en Th. Spek, De biografie van het landschap. In: Bloemers, J.H.F. (red.) et al., Bodemarchief in Behoud en Ontwikkeling. De conceptuele grondslagen, NWO, 2001.

Jacobs, M., De kracht van de verbeelding. Op zoek naar het waarachtige landschap. Lengkeek, J., Boomars, L. Producten van verbeelding: liber amicorum voor Adri Dietvorst, Wageningen Universiteit, 2001.

Marwijk, R. van, Terschelling in beeld. Onderzoek naar de representaties omtrent de identiteit van Terschelling in beleid en samenleving, scriptie, Wageningen, 2002.

Mommaas, H., Levensstijlen, tussen traditie en moderniteit. Een theoretische archeologie, Vrijetijd en samenleving, 1993.

Poel, K.R. de, N.P. van der Windt, J. Kruit, J.N.H. Elerie en Th. Spek, Essen in perspectief. Een interactieve planningsbenadering in Spier, Wijster en Drijber, REGIO-Project Uitgevers, Groningen, 2000.

Boeken

Lorenz, C.F.G., De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis, Boom, Meppel, 1987.

Meurs, P., De moderne historische stad: ontwerpen voor vernieuwing en behoud, 1883-1940, NAI Uitgevers, Rotterdam, 2000.

Sijmons, D., F. Feddes en R. Hergreen, Op reis door cultuur en landschap. Een ruimtelijke begripsverkenning. Feddes, F. [red.] Landkaartmos en andere beschouwingen over landschap, Rotterdam, 2002.

Strijker, D., Agriculture: still a key to rural identity?, Haartsen, T. [ed.] Claiming rural identities: dynamics, contexts, policies, Van Gorcum, Assen, 2000.

Taylor, Ch., Sources of the Self. The Making of the Modern Identity, 1992.

Vries, J. de, Het verhaal van Groningen, Uitg. REGIO-Project, Groningen, 1999.

Artikelen

Bakema, K., M. Pennewaard en N. Scheeper, Streekproducten: regionale identiteit of kwaliteit?, Rooilijn, 2002.

Bijsterveld, Prof. Dr. A.J.A., Bijsterveld in oratie KUB. "Beeld van Brabant achterhaald en onjuist", persbericht Universiteit van Tilburg, 8 februari 2000.

Elerie, H., W. Foorthuis, K. Siderius, Pastorale visies. Een discussie over natuur en landschap in Noord-Nederland. In: Noorderbreedte, Groningen, 1994.

Elerie, H., R. Herngreen, D. Sijmons, J. Abrahamse en P.P. Bosch, Spanningsveld tussen traditie en vernieuwing. In: Noorderbreedte, Groningen, 1998.

Elerie, H., Uitzichtloos. In: Noorderbreedte, Groningen, 2003.

Feenstra, H., Regionale identiteit in Noord-Nederland, Noorderbreedte, 1993.

Foorthuis, W. en S. Lutz, Tussen Aa en Hunze. Culturele identiteit als vormgever van het gebiedsgerichte beleid, Noorderbreedte, Groningen, 2000.

Herngreen, R., Het regionale: recept of repertoire? Op zoek naar betekenis en mogelijkheden van regionale differentiatie in de planvorming voor landelijke gebieden, Blauwe Kamer, 2001.

Mommaas, H., De culturalisering van stad en land. Van ruimtelijke ordening naar ruimtelijke vormgeving, Stedebouw & ruimtelijke ordening, 2000.

Paasi, A., Bounded spaces in the mobile world. Deconstructing 'regional identity', Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 2002.

Raagmaa, G., Regional identity in regional development and planning, European Planning Studies, 2002.

Rooijackers, G., Identity Factory Southeast. Towards a Flexible Cultural Leisure Infrastructure.

Simon, C., P. Groote en P. Huigen, Verstrekking of ontstreking?, In: Rooilijn, 2001.

Simon, C., Streekeigenheid: modegril of blijvertje? In: Daalhuizen, F. en S. Heins (red.), *Rurale diversiteit en dynamiek. Een wetenschappelijke visie op het Nederlandse platteland in de 21^e eeuw*, Amersfoort, 2001.

Van, T.S.A., M.B.A. van Asselt et al., *Beyond the essential contestation. Construction and deconstruction of regional identity*, Ethics Place and Environment, 2002.

Bijlage 2 Analyse Formats

Algemeen Format

Literatuurverwijzing					
Hoofdlijn verhaal					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Dit gaat over de 'definitie' van regionale identiteit. Wat omvat het en wat zijn de identiteitsdragers?	Dit gaat over hoe regionale identiteit werkt voor mensen, hoe het wordt ervaren en hoe regionale identiteit 'ontstaat'. Wat zijn de achterliggende processen?	Dit gaat over de motieven van mensen. Waarom willen mensen regionale identiteit?	Dit vertelt iets over hoe de schrijver(s) denken dat regionale identiteit zou moeten werken, hoe het zou moeten worden ingezet.	Welke vakgebieden komen in dit stuk aan bod?	Welke termen worden nog meer naast regionale identiteit gebruikt?
<p><i>Geredeneerd vanuit de natuur (ecologie-biodiversiteit denken, waarbij de mens uit beeld is, natuurlandschappen)</i></p> <p><i>Geredeneerd vanuit de fysieke weerslag van de menselijke cultuur (cultuurhistorie, cultuurlandschappen)</i></p> <p><i>Geredeneerd vanuit de mens (zonder ruimtelijke weerslag, maar bijvoorbeeld meer de sociale component)</i></p>	<p><i>Samenleving van zelfregulerende groepen met eigen identiteitsdefinities.</i></p> <p><i>Samenleving bouwt voort op (filtersamenleving) algemeen erkende, bekende en geaccepteerde verhalen en fysieke elementen.</i></p>	<p><i>Het eigene is een unique selling point, imago, merk.</i></p> <p><i>Als veranderinstrument (een nieuwe identiteit creëren).</i></p> <p><i>Vanuit angst; landschappen veranderen sneller dan ooit; mensen (bestuurders en beleidsmakers) zien een soort noodzaak paal en perk te stellen en zetten in op protectionisme.</i></p> <p><i>Saamhorigheid (ingegeven door gevoel van de weg kwijt zijn in de globaliserende wereld, dus antireactie op globalisering / nivellering).</i></p> <p><i>Gemeenschappelijkheid versterken.</i></p> <p><i>Behoeft aan continuïteit en stabiliteit (grote breuken met het verleden worden als lastig ervaren).</i></p>			

Onderzoeksrapporten

Caalders, J.D.A.D. en J. Lengkeek, Landschap, cultuurhistorie en toeristische beleving. Een methodiek voor productontwikkeling gebaseerd op lokale identiteit, 2001.					
In dit onderzoek hebben ze in Drenthe een nieuwe methodiek ontwikkeld en uitgetoetst om samen met lokale netwerken toeristische producten te ontwikkelen die aansluiten bij de lokale identiteit, die duurzaam zijn en waar vraag naar is. De methodiek wil stimuleren dat nieuwe identiteiten worden gecreëerd, door identiteitswerkplaatsen (uitwisseling tussen toeristen en lokale netwerken) en stamtafels (verdiepende uitwisseling tussen lokale netwerken).					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Cultureel erfgoed. Cultuurdragers in het landschap. De karakteristieke kenmerken, maar niet stereotype of gestigmatiseerd. Het bijzondere tegen de achtergrond van het algemene. Hierbij gaat het vooral ook om ogenschijnlijk alledaagse elementen en de verhalen die hierbij horen, inclusief hun inbedding in de historische en culturele context.</p> <p>Zij onderscheiden verschillende typen kwaliteiten die een gebied kan hebben: gebruikswaarde, belevingswaarde, narratieve waarde en toe-eigenings waarde. Naast de formele toe-eigening is er ook een gevoelsmatige toe-eigening. Een dergelijke toe-eigening vindt plaats als men een bepaalde band met een gebied opbouwt. Het landschap heeft een narratieve waarde als het betekenis krijgt door verhalen, plaatselijke historie en beeldvorming. De verhalen zijn doorgaans gemeenschappelijk, cultureel. Maar soms ook heel persoonlijk.</p> <p>Persoonlijke beleving. Kunnen echter collectieve verhalen worden. Het zijn de verhalen die de nostalgie voeden en daarmee een grote waarde verlenen aan plekken.</p>	<p>Dynamisch. Nieuwe identiteiten kunnen worden gecreëerd door uitwisseling tussen verschillende groepen.</p> <p>Door het toevoegen van nieuwe kennis, ervaring, verhalen aan het bestaande.</p>		<p>Het economiseren van regionale kwaliteiten door toerisme kan bevorderlijk zijn voor plattelandsontwikkeling als door het toerisme ook iets wordt bijgedragen aan het gebied. Voorkomen dat toerisme leidt tot standaardisering en conservering/musealisering van plaatsen. Door nieuwe ontwikkelingen en veranderingen zouden nieuwe identiteiten moeten worden gecreëerd.</p>	<p>Planologie, sociaal ruimtelijke analyse, recreatiekunde.</p>	<p>Authenticiteit. Regionale kwaliteiten.</p>

Farjon, J.M.J. et al., Neder-landschap Internationaal. Bouwstenen voor een selectie van gebieden landschapsbehoud, Alterra-rapport 358, Wageningen, 2001.					
Het onderzoek richt zich op de historische identiteit van het landschap of de informatieve betekenis van het historisch gegroeide landschap. Hieronder verstaan ze de mate waarin de ontstaansgeschiedenis van het landschap is af te lezen aan zijn verschijningsvorm; hoe het landschap door abiotische en biotische processen gevormd en door de mens in gebruik genomen is. Het gaat daarbij om de aardkundige, ecologische en cultuurhistorische verschijnselen.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Zie boven.		Het Nederlandse landschap verliest zijn kwaliteit. Door duidelijk te benoemen wat landschap kwaliteit is en waar deze voorkomt in Nederland, kan het beleid beter het hoofd bieden aan deze bedreiging.		Historische geografie	Landschappelijke kwaliteit.

Farjon, J.M.J. et al., Ontwerp voor indicator identiteit. Monitoringssysteem kwaliteit groene ruimte (MKGR), Alterra-rapport 416, 2001.					
Dit onderzoek sluit aan bij de omschrijving van identiteit in de Nota Landschap (1992): "de ecologische en historische kenmerken van een gebied die een gebied doen onderscheiden van een ander gebied. Deze kenmerken bepalen de waardering van het gebied door bewoners en gebruikers". De nota legt de verschillen in identiteit vast in negen landschapstypen. Deze uitwerking van het begrip identiteit betekent dus een keuze voor fysieke kenmerken, die objectief te beschrijven zijn. De betekenisgeving aan de fysieke kenmerken is echter cultureel bepaald en daarom niet voor alle Nederlanders hetzelfde. De onderzoekers zijn het daarom eens met het onderscheid dat 'Made in Holland' (het advies over identiteit uit 1999) maakt tussen de objectief te beschrijven verscheidenheid en de cultureel bepaalde identiteit. De fysieke kenmerken zijn een afspiegeling van landschapsecologische ontwikkelingen in het verleden en de ontginningsgeschiedenis. De onderzoekers constateren dat de nota landschap selectief is. Het ruilverkavelingslandschap wordt bijvoorbeeld niet onderscheiden. Daaraan lijkt de subjectieve opvatting ten grondslag te liggen, dat in een bepaald landschap na een bepaald tijdstip geen nieuwe ontwikkelingen gewenst zijn.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Ecologische en historische kenmerken die een gebied onderscheiden van een ander gebied (noemen zij identiteit, made in Holland noemt dat verscheidenheid). De fysieke kenmerken betreffen aardkunde, cultuurhistorie, schaal kenmerken en grondgebruik. De betekenisgeving van mensen aan de fysieke kenmerken noemen zij waardering (made in Holland noemt dat identiteit).	De fysieke kenmerken zijn een afspiegeling van ontwikkelingen in het verleden en bepalen de waardering van het gebied door bewoners en gebruikers. Verschillende groepen kunnen echter aan hetzelfde landschap een eigen betekenis toekennen.	Zij kiezen voor een systeem met objectieve fysieke kenmerken om de kwaliteit van het landschap te kunnen meten en in de tijd te volgen.		Landschapsecologie, historische geografie	Landschapstype, verscheidenheid, waardering,

Geertsema, W., A. Griffioen, H.A.M. Meeuwssen en J.T.R. Kalkhoven, Natuur en Identiteit. Een rapport over 2002. Groenblauwe dooradering is belangrijk voor natuur en identiteit in het agrarisch cultuurlandschap, Alterra-rapport 712, 2003.					
Deze onderzoekers verstaan onder identiteit die kenmerken waardoor een gebied zich onderscheidt van andere gebieden, zoals het verkavelingspatroon, begroeiingstypen, de aanwezige groenblauwe dooradering en de aanwezige gebouwen.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
De fysieke landschapkenmerken waardoor een gebied zich onderscheidt van andere gebieden, zoals het verkavelingspatroon, begroeiingstypen, de aanwezige groenblauwe dooradering en de aanwezige gebouwen. Een andere omschrijving die zij hanteren is: de oorspronkelijke streekeigen karakteristieke verschillen in landschapsstructuur en verschijningsvorm.	De indeling van Nederland in landschapstypen is een hulpmiddel om de identiteit van gebieden op nationale schaal te benoemen.	In het Nederlandse landschap gaan gebieden steeds meer op elkaar lijken. Verschillen tussen gebieden moeten daarom worden benoemd en waar nodig en mogelijk worden versterkt. Op die manier wordt de kwaliteit van het landelijk gebied versterkt er blijft het aantrekkelijk om hier te wonen, te werken en te recreëren.		Landschapsecologie, historische geografie	Landschapstype

Hendriks, K. en D.J. Stobbelaar, Landbouw in een leesbaar landschap. Hoe gangbare en biologische landbouwbedrijven bijdragen aan landschapskwaliteit, Wageningen, 2003.

Identiteit heeft veel te maken met leesbaarheid. Een landschap met een sterke identiteit biedt namelijk veel oriëntatiemogelijkheden. Identiteit wordt gezien als een antwoord op de vervlakking van het Nederlandse landschap. Het is dan ook een criterium voor landschapskwaliteit. In een leesbaar landschap kunnen mensen zich goed oriënteren. Vragen als: 'waar ben ik?' (in tijd en ruimte) en 'wie ben ik?' kunnen mensen dan (gedeeltelijk) voor zichzelf beantwoorden. Aan een leesbaar landschap ontlene mensen dus mede hun identiteit en hun beeld van het landschap. Hendriks en Stobbelaar onderscheiden de *geografische identiteit* en de *existentiële identiteit*. De geografische identiteit behelst de karakteristieke eigenschappen van het landschap waardoor het landschap te typeren is en van een ander landschap te onderscheiden is. Aan de hand van deze identiteit kunnen mensen de vraag 'Waar ben ik?' beantwoorden. De existentiële identiteit is de identiteit die mensen ontlene aan het landschap. Behalve om de objecten, kenmerken en dergelijke die ook voor de geografische identiteit van belang zijn, gaat het bij existentiële identiteit om associaties, herinneringen en symbolische betekenissen die aan een landschap zijn gerelateerd. Hier wordt vooral de vraag 'Wie ben ik?' beantwoord. Naast dit onderscheid, hanteren zij ook de indeling *persoonlijke identiteit* en *culturele identiteit*. Hiermee wordt het verschil in betekenis uitgedrukt die een landschap heeft voor een individu met zijn persoonlijke plekken voorkeuren, en voor het collectief waarbij de algemeen bekende verhalen over bepaalde plekken in het landschap van belang zijn.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p><i>Cultureel geografische identiteit:</i> karakteristieke eigenschappen van het landschap die identiteit geworteld zijn, zichtbaar en herkenbaar zijn, het landschap onderscheiden van een ander landschap in een rol spelen in de collectieve leefwereld.</p> <p><i>Persoonlijke geografische identiteit:</i> karakteristieke eigenschappen van het landschap zoals oriëntatiepunten en routes die een rol spelen in de persoonlijke leefwereld en voor iedereen verschillend kunnen zijn.</p> <p><i>Cultureel existentiële identiteit:</i> sociaal culturele betekenissen die verbonden zijn aan plekken, eigenschappen of gebeurtenissen in het landschap in een rol spelen in de collectieve leefwereld en voor het wij gevoel van de groep.</p> <p><i>Persoonlijke existentiële identiteit:</i> associaties, herinneringen en symbolische betekenissen die verbonden zijn aan plekken in het landschap, die de persoonlijke leefwereld vullen en het ik gevoel bevestigen.</p>		<p>Identiteit wordt gezien als een antwoord op de vervlakking van het Nederlandse landschap.</p>	<p>Leesbaarheid (en identiteit) kan worden vergroot door de vier soorten samenhang (die oriëntatie in tijden ruimte mogelijk maken) te versterken.</p> <p>Identiteit is een voorwaarde voor mensen om zich te kunnen binden aan een landschap of plek. Binding is weer een voorwaarde voor het ontstaan, behouden of ontwikkelen van de kwaliteit van een landschap of plek.</p>		<p>Leesbaarheid van het landschap.</p>

Kersten, P., Regionale identiteit van landschappen, interne notitie Alterra, 2003.					
De notitie gaat over hoe de zingeving van het begrip regionale identiteit bij betrokkenen tot stand komt. Volgens Kersten ontstaan in een regio gedeelde vanzelfsprekendheden over de identiteit van het landschap. Het zijn sociale verhalen waarover consensus bestaat, maar die individueel op eigen wijze worden geïnterpreteerd. Deze consensus ontstaat door een sociaal organisatie verband waarin communicatie naar de regionale 'achterban' plaatsvindt. Er moet steeds een nieuw evenwicht worden gevonden als gevolg van veranderende omstandigheden.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Verhalen dienen als basis voor de regionale identiteit van landschappen. Deze sociale verhalen (vanzelfsprekendheden) vormen tezamen het fundament van het regionale bewustzijn. In het gezamenlijke herinneringsdepot zitten oude en nieuwe verhalen die de betekenisgeving in het heden vormgeven.	Regionale identiteit van het landschap is geen individueel product, maar een resultaat van sociale actie. Het bestaat pas wanneer de fase van communicatie tussen individuele deelnemers heeft geleid tot een nieuwe synthese. Tot het opstaan van een nieuwe landschappelijke persoonlijkheid waarin de sociale groep zich herkent.			Bestuurskunde, sociologie	Vanzelfsprekendheden, verhalen

Kruit, J., H. Elerie, K. de Poel, L. Schöne en Th. Spek, Biografie van de Hunzelaagte. De doorgaande ontwikkeling van een cultuurlandschap (conceptrapport). Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte en Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD), Wageningen/ Assen, 2001.					
Zit al in de titel besloten, 'een doorgaande ontwikkeling van een cultuurlandschap'. Focus op handvatten om die doorgaande ontwikkeling (planning) op te kunnen baseren. Dit wordt gedaan door de aardkundige geschiedenis, de cultuurhistorische geschiedenis en de huidige 'moderne' landschappelijke verschijningsvorm te beschrijven en te waarderen, vanuit een specialisten perspectief (van buiten).					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Landschappelijke identiteit, vanuit het perspectief van de specialist / onderzoeker (historisch geograaf, landschapsarchitect), is opgebouwd uit de geologische ontstaansgeschiedenis, het cultuurhistorische verhaal en de huidige moderne karakteristieke / waardevolle landschapskenmerken.	Onderscheiden wordt een perspectief van buiten (de onderzoeker) en een perspectief van binnen (de bewoners / gebruikers uit de streek).	Het begrip regionale identiteit en de resultaten van het onderzoek dienen als hulpmiddel voor het gesprek met de streek over de toekomst van de streek.	Externe en interne beeld van de identiteit van een gebied kunnen in kruisbestuiving een bruikbare set van uitgangspunten opleveren (programma) voor de ontwikkelingsrichting van de streek..	Historische geografie Landschapsarchitectuur	Karakteristiek Landschapstypen

Kunstvereniging Diepenheim, Plan van Aanpak Proeftuin Twente, 2001.					
In het project Proeftuin Twente stellen de Kunstvereniging Diepenheim en SKOR de culturele aspecten van de planologie aan de orde. Centraal hierbij staat de vraag wat het specifieke karakter van Twente is en hoe dit een rol kan spelen in het ontwikkelen van een perspectief op de toekomst van Twente.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Een statische en een dynamische vorm van Regionale identiteit wordt beschreven: identiteit als een merk en identiteit als cultureel product. De eerste vorm omschrijft Twente als "een statische hoeveelheid eigenschappen en kenmerken waarin ruimte, tijd, landschap en cultuurhistorie belangrijke pijlers zijn". Een merk dat steeds anders is, kan namelijk moeilijker worden gecommuniceerd en gepromoot. Bij identiteit als cultureel product wordt identiteit als "een constructie beschouwd, die afhankelijk is van plaats en tijd, van degene die de identiteit formuleert en van het doel waartoe die identiteit geformuleerd wordt. (...) De identiteit van Twente verandert zo in de loop der tijden".				kunst	WII, streekbewustzijn, plaatsgebundene, eigene

<p>Meijers, R., B. Beukema, Ch. de Bont, M. Hootsman en K. de Poel, De kern van het landschap. Sturen op kwaliteit. Een bijdrage aan de discussie. Expertisecentrum LNV, Wageningen, 2001.</p> <p>Per landschapstype zijn de kern kwaliteiten benoemd die bepalend zijn voor de identiteit en verscheidenheid. De ambitie is deze kwaliteiten te behouden en te versterken om verdere verrommeling, versnippering, identiteitsverlies en afnemende aantrekkelijkheid van het landschap te keren. Behouden en versterken, niet door te conserveren van wat we hebben, waardoor een nieuwe, creatieve invulling ervan. Hierdoor groeit het landschap mee met nieuwe wensen uit de samenleving. Wensen om de geschiedenis in het landschap zichtbaar te houden, om in het aantrekkelijk landschap te kunnen recreëren, om in een aangename omgeving te wonen en te werken en om van de natuur te kunnen genieten. En de wens om de grote variatie in Nederland tussen verschillende landschappen te behouden en te versterken.</p> <p>De in de loop der tijd ontstane cultuurlandschappen geven een divers en uniek beeld van regionale geschiedenissen. Het landschap is voortdurend in beweging en weerspiegelt de eisen die de samenleving stelt aan het gebruik ervan op een bepaald moment in de tijd. Het omgaan met nieuwe eisen was er is altijd een belangrijk sturend principe geweest. Dat is dus ook een belangrijk onderdeel van onze culturele identiteit.</p>					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Wordt niet beschreven. De kernkwaliteiten die bepalend zijn voor de identiteit en verscheidenheid van een landschap, vertalen ze in de volgende centrale begrippen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beleving van het verleden • een levend water systeem • variatie in openheid en beslotenheid • het groene karakter • de toegankelijkheid van het landschap. 	<p>Identiteit zien ze als een dynamisch begrip. Het landschap is namelijk dynamisch door de veranderende omstandigheden en wensen uit de samenleving.</p>	<p>Kwaliteit van het landschap behouden en versterken.</p>			<p>Kwaliteit van het landschap</p>

Raad voor het landelijk gebied, Made in Holland. Advies over landelijke gebieden, verscheidenheid en identiteit, 1999.					
Een advies over identiteit in het beleid					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Verscheidenheid is waarneembaar, benoembaar en vast te leggen in materiële kenmerken. Maar mensen geven daar ook betekenis aan en zien er hun samenleving en de sporen der jaren in uitgedrukt: de identiteit. Identiteit is ongrijpbaar, een symbolische constructie die ontstaat door toekennen van betekenis aan de kenmerken van ruimtelijke eenheden binnen het veelvormige Nederland, en wel zodanig dat deze zich onderscheiden van andere. Identiteit heeft te maken met eigenheid en onderscheid. Eenheden moeten benoembaar en herkenbaar zijn en verbonden kunnen worden aan (beeld) kenmerken en waarderingen. Aan deze kenmerken is altijd een eigen uniek verhaal verbonden en symbolen spelen vaak een belangrijke rol.</p> <p>Identiteit-het betekenis verlenen-is cultuurbepaald en niet rationeel.</p> <p>Niet alleen het bijzondere-wel als cultureel erfgoed bestempeld-is voor identiteit van belang. Vooral in het alledaagse dat doordrongen is van gedeelde waarden, normen en opvattingen, wordt de levende en zich ontwikkelende cultuur zichtbaar.</p>			<p>De paradox van identiteit is dat het vastleggen ervan noodzakelijk en onmogelijk is. Iedere uitdrukking van identiteit is een momentopname. Identiteit geeft het verleden toekomst, maar te strak vasthouden aan vormen uit het verleden leidt tot een preoccupatie die vernieuwing in de weg staat en identificatie en betrokkenheid bij anderen belemmert. Identiteit is dan defensief, een dode vorm met symbolen uit het verleden (de klompen) waar je niet meer van afkomt.</p>		<p>De betekenis en het eigene van de omgeving</p>

RIVM, Natuurbalans, 2000.

Hoofdstuk 8.1 uit Natuurbalans 2000.

Identiteit is - naast duurzaamheid - een sleutelwoord en kerndoelstelling in het landschapsbeleid. Met de identiteit van landschappen wordt een karakteristieke combinatie van kenmerken bedoeld, die de landschappen onderling onderscheidt. Men spreekt ook wel van het 'streekeigene'. Dit kan op allerlei schaalniveaus spelen: internationaal, nationaal en regionaal. De essentie is dat er steeds kenmerken zijn die interessante verschillen tussen landschappen opleveren. Identiteit wordt door bewoners en gebruikers van landschappen herkend en gewaardeerd en vindt zijn weerslag in de verbondenheid van mensen met een streek.

De identiteit van het landschap wordt bepaald door tal van kenmerken. Dit zijn vooral de schaal van het landschap (zeer open in bijvoorbeeld de veenweidegebieden en zeer gesloten op bijvoorbeeld de Veluwe), de herkenbaarheid van de geologische geschiedenis en de gebruiks-, bewonings- en ontginningsgeschiedenis. Bepaalde gebieden zijn dermate aangetast door graverij, ophogen of bebouwen dat de 'leesbaarheid' daar is verdwenen.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Identiteit is kenmerkendheid van landschapsschaal, aardkundige waarden en cultuurhistorische waarden. Hieraan is vroeger gebruik van het landschap af te lezen. Fysieke elementen dus. In concreto, heidevelden, grafheuvels, vliedbergen, terpen, stuifzanden, stuwwallen, duinen, etc.	Mensen herkennen dingen uit het landschap, bv. over het vroegere gebruik.	Herkenning, leesbaarheid wordt gewaardeerd.	Het landschap moet leesbaar zijn voor bewoners en gebruikers. We moeten voorkomen dat de leesbaarheid (verder) verloren gaat.		Kenmerken, streekeigen, herkenning, waardering, verbondenheid, leesbaarheid

<p>Weijsschedé, T.J. en K.R. de Poel, Genneper Parken in beeld. Een cultuurhistorische en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming voor Genneper Parken in Eindhoven. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Alterra-rapport 588, Wageningen, 2002.</p>					
<p>Een rol van betekenis voor cultuurhistorie bij de toekomstige inrichting van Genneper Parken. Het 'verhaal van het landschap' wordt in beeld gebracht, vanuit het perspectief van onderzoekers. Het rapport is er mede op gericht een zinvolle bijdrage te leveren aan het versterken van de regionale identiteit van het gebied De ideeën van Rik Herengreen worden daarbij onderschreven. Ze krijgen echter een vertaalslag mee die ik niet helemaal begrijp.</p> <p>R.H.: 'Regionale identiteit zit niet in fysieke objecten en structuren. Regionale identiteit zit in verhalen waarin objecten en structuren op een of andere manier in verband worden gebracht met een gebied. Regionale identiteit is een attribuut van de levende cultuur'.</p> <p>Vertaling: het gaat om de mens en zijn omgeving, waarin de betekenis en 'het verhaal' van het landschap een belangrijke plaats innemen.</p> <p>Het verhaal van het landschap is in dit geval echter het verhaal van het landschap verteld vanuit het perspectief van de onderzoekers. Dat wat de onderzoekers waarderen wordt uit de doeken gedaan.</p>					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Cultuurhistorische kwaliteiten vormen een belangrijk onderdeel van de leesbaarheid van een gebied.	Verhaal van Herengreen wordt aangehaald, maar wel op een aparte manier vertaald.	Veranderingen zijn zo groot dat bestaande kwaliteiten in de verdrukking komen. Door die bestaande kwaliteiten uit te lichten en specifiek te waarderen kun je ze behouden en kunnen ze bijdragen aan de herkenbaarheid van het gebied.	Cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten zijn van groot belang voor de identiteit van een gebied. Ze kunnen een goede leidraad vormen voor toekomstige inrichting. Kader geven aan het toekomstige programma.	Landschapsarchitectuur Historische geografie	

Boeken

Borgt, C. van der, A. Hermans en H. Jacobs, Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland, Meertens-Instituut, Amsterdam, 1996.					
Regionale identiteit is de streekgebonden verzameling van culturele en sociale verschijnselen.					
Terwijl op economisch en politiek gebied de grenzen vervagen zijn mensen op zoek naar een nieuw referentiekader waarmee zij zich verbonden kunnen voelen. Regionale identiteit is zo'n kader					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Een referentiekader. Regionale identiteit is de streekgebonden verzameling van culturele en sociale verschijnselen. Keuning zei in 1949: het karakter van een streek wordt primair door sociale en economische aspecten bepaald, waaruit dan culturele aspecten voortkomen. Dit is vooral een geografische verschijnsel.... Regionalisme is de historisch gegroeide levensstijl van een streek.	Chris Lorenz (de constructie van het verleden, 1994): Groepen ... plegen via verwerking van hun verleden hun identiteit te vormen: ze verankeren deze historisch door zich in bepaalde tradities te plaatsen en ontlenen op hun beurt aan deze tradities hun identiteit. We kunnen dus constateren dat de identiteit van mensen en groepen tot op zekere hoogte een eigen constructie is...	De groeiende belangstelling voor de eigen regio heeft te maken met de globaliserende processen. Door de integratie en schaalvergroting vanuit geografisch oogpunt zijn mensen op zoek naar iets dat kenmerkend is voor henzelf: een eigen (regionale) identiteit.		Volkskunde	eigenheid

Castells, M., The information age: economy, society and culture. The power of identity, 1997.

Identiteit is geen effect

Castells veronderstelt dat de vorming van (culturele) identiteit zelf een dynamische motor is bij de totstandkoming van een maatschappij, het is dus geen effect. Hij beschrijft identiteit als “het proces van betekenisvorming op grond van een cultureel kenmerk, of een aantal samenhangende culturele kenmerken, dat/die dominant is/zijn ten op zichte van andere betekenisbronnen” (p. 6). “Degene die een collectieve identiteit construeert, bepaalt grotendeels de symbolische inhoud van die identiteit en de betekenis voor hen die zich ermee identificeren of zich er juist tegen afzetten” (p. 7).

Drie vormen (en redenen) van identiteit

Castells onderscheidt drie vormen van identiteit, die ieder corresponderen met verschillende sociale groeperingen:

Legitimizing identity (legitimerende identiteit): gevormd door dominante maatschappelijke krachten met als doel hun overheersing uit te breiden en te rationaliseren (met redenen te omkleden) ten opzichte van die maatschappij. Legitimerende identiteiten creëren burgerlijke maatschappijen en hun instituties.

Resistance identity (weerstand of verzets identiteit): wordt geproduceerd door die groeperingen die worden achtergesteld binnen of uitgesloten door de logica van de overheersers.

Verzetsidentiteit leidt tot de vorming van groeperingen of gemeenschappen om anderszins ondragelijke omstandigheden het hoofd te kunnen bieden.

Project identity (project identiteit): wordt gecreëerd door min of meer visionaire bewegingen die zich niet beperken tot het verbeteren van de omstandigheden voor de eigen groep, maar een verandering van de maatschappij als geheel nastreven (nodig geacht om eigen positie in samenleving te herdefiniëren). Feminisme en ecologische bewegingen vallen onder deze categorie (p. 10-12)

Samengevat kan worden gezegd dat Castells in het boek The power of identity aangeeft dat het begrip identiteit op verschillende manieren gebruikt wordt en met verschillende redenen. Het kan gaan om legitimizing, resistance en project identity. Zij kunnen in elkaar overgaan. De eerstgenoemde mondt uit in een civil society (vergelijkbaar met (wat ooit) het maatschappelijk midden (werd genoemd)). De weerstandsbeweging of het verzet leidt eventueel tot uitsluiting van degenen die uitsluiters waren. Een vorm van defensieve identiteit die bedreigend kan zijn voor de maatschappelijke samenhang. Er ontstaan communes of gemeenschappen. Project identiteit leidt tot collectieve maatschappelijke actoren, subjecten genaamd. Deze vorm van identiteit vloeit vrijwel rechtstreeks voort uit de weerstandsbeweging.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
“het proces van betekenisvorming op grond van een cultureel kenmerk, of een aantal samenhangende culturele kenmerken, dat/die dominant is/zijn ten op zichte van andere betekenisbronnen”	Castells veronderstelt dat de vorming van (culturele) identiteit zelf een dynamische motor is bij de totstandkoming van een maatschappij, het is dus geen effect.	Drie verschillende motivaties.	Het begrip identiteit wordt op verschillende manieren gebruikt wordt en met verschillende redenen. Het kan gaan om legitimizing, resistance en project identity. Zij kunnen in elkaar overgaan. De eerstgenoemde mondt uit in een civil society (vergelijkbaar met (wat ooit) het maatschappelijk midden (werd genoemd)). De weerstandsbeweging of het verzet leidt eventueel tot uitsluiting van degenen die uitsluiters waren. Een vorm van defensieve identiteit die bedreigend kan zijn voor de maatschappelijke samenhang. Er ontstaan communes of gemeenschappen. Project identiteit leidt tot collectieve maatschappelijke actoren, subjecten genaamd. Deze vorm van identiteit vloeit vrijwel rechtstreeks voort uit de weerstandsbeweging.	Sociologie	

Herngreen, R., De 8e transformatie. Over regionale planning en identiteit, Wageningen, 2002.

Regionale identiteit

Regionale identiteit zit niet in fysieke objecten en structuren. Regionale identiteit zit in verhalen waarin objecten en structuren op een of andere manier in verband worden gebracht met een gebied. Regionale identiteit is een attribuut van levende cultuur.

Condensatiepunten voor regionale identiteit

Het canonieke landschap: Verzameling van objecten, kenmerkende eigenschappen, transformatieprincipes, verklarende verhalen, die door iedereen met dat gebied geassocieerd worden. Het betreft officiële inventarisaties en waarderingen op basis van wetenschappelijk onderzoek.

Het apocriefe landschap: Hier gaat het om alles wat naast de objecten uit de canon voor afzonderlijke groepen en individuen van belang kan zijn (rafels en raadsels, objecten zonder officiële status die toch bij iedereen leven die kunnen ontstaan en vergaan). En wat in ieders bewustzijn een minstens even zo grote rol spelen als de objecten uit de canon.

Onderzoekers, beschermers en vormgevers van canonieke en apocriefe condensatiepunten: Het belang van landschapshistorici wordt onderschat. "Doordat ze het verleden het heden binnenbrengen geven ze ons inzicht in de achtergronden (herkomst en context) van ons eigen denken en doen, dat daardoor ook wordt gerelativeerd en open gemaakt. Ze stellen ons in staat om ons voordeel te doen met wat onze voorgangers hebben gedaan en gedacht".

Esthetisch essentialisme

Toscane is van esthetisch essentialisme een prachtig voorbeeld. Alles wat gebouwd of verbouwd wordt moet zo geschieden dat het na oplevering lijkt alsof het er al honderden jaren staat. Er wordt een landschap verheerlijkt dat geheel uit zijn historische context is getrokken. De tijdsperiode waarop veel van het huidige landschap is gebaseerd was niet zo'n mooie tijd om in te leven. De (gestilleerde) vorm is genoeg. De economie vaart wel bij dit onwaarschijnlijke landschap. Is dit nu 'echt Toscane'? Gelukkig zijn er nog voldoende rafels over.

Gebruik en zeggenschap

De private ruimte (Huis en erf, Het groepsdomein), De openbare ruimte, Semi openbare ruimte: ideeële sectordomeinen, Speciale voorzieningen van publiek nut en publieke noodzaak, Economische gebruiksruimte, Functionele domeinen en terloopse functievervulling.

Herngreen, R., De 8e transformatie. Over regionale planning en identiteit, Wageningen, 2002.

Identiteit en transformatie

Het trage en het snelle

De razende wereld van de actualiteit, het succes, het geld, de verandering, de vernieuwing en het aanzien en de langzame wereld van de hechting, vertrouwde mensen en omgevingen en rust, de mogelijkheid om de wereld op afstand te beschouwen. Beide werelden zijn gewenst en moeten hoe dan ook verenigd.

Zeven transformaties

1. Water, 2. Landbouw, 3. Overige economische en technologische dynamiek, 4 Verkeer, 5. Wonen, 6. Natuur.

De achtste transformatie

Vier voorwaarden voor het bestaan van het eigene, voor het leven en voor zijnikbaarheid: 1. De aanwezigheid van een fijnmazig netwerk van openbaar toegankelijke lijnstructuren en plekken voor verpozing, 2. Bescherming van de bestaande canon, 3. Zorg voor overruimte voor terloopse functievervulling, het apocriefe landschappen en nog onbekende programma's, 4. Zorg voor eenige samenhang tussen de domeinen waar de transformaties zich voltrekken, zodat het canonieke aspect 'hoofdstructuur' overeind blijft.

Veel van deze voorwaarden worden niet of zo selectief toegepast dat we de huidige situatie nauwelijks kunnen koesteren. Om het wel de moeite waard te maken is er nog een transformatie nodig, de achtste. Een transformatie gericht op de ruimtelijke samenhang, de openbare netwerken, de canon en de overruimte (apocriefe ruimte) op een niveau te brengen dat past bij mensen die tijd, ruimte en geld hebben voor culturele ontplooiing en burgerschap. Deze transformatie zou moeten worden georganiseerd als structureel en structurend aspect van de andere transformaties. De middelen moeten ook daar gegenereerd worden.

Koos Bosma over de 8e transformatie. Regionale identiteit is een explosief morfologisch en antropologisch mengsel, een 'attribuut van een levende cultuur'. De 'canon' is steeds voorzien van een apocriefe rafelrand: de nis.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Regionale identiteit zit in verhalen waarin objecten en structuren op een of andere manier in verband worden gebracht met een gebied.	Enerzijds heb je de algemeen geaccepteerde verhalen (canoniek) en anderzijds de niet algemeen bekende en geaccepteerde verhalen (apocrief).	De bedreiging van de zogenaamde footloose ontwikkelingen op de subtiele en gelaagde van gebied tot gebied en van plek tot plek verschillende textuur van ons cultuurlandschap.	Meer aandacht voor het apocriefe, de niet gedeelde werkelijkheid. Het canonieke is maar een abstractie van die werkelijkheid. Alleen daar aandacht aan geven betekent verarming. Zorg voor voldoende ruimte voor de pluralistische variant van het regionale en wees waakzaam voor essentialisme. Een pleidooi voor een 'vrije' regionale identiteit, voor een toegankelijk, ruim gedimensioneerd landschap waarin het oude en het nieuwe kansen krijgen zich op een zinvolle manier te ontwikkelen.	Filosofie	Eigenheid

Riel, C.B.M. van, Identiteit en imago. Een inleiding in de corporate communication, Academic Service, Schoonhoven, 1992.

Identiteit en imago zijn de twee kernbegrippen van corporate communication. Corporate identity wordt gedefinieerd als de zelfpresentatie van een organisatie. D.w.z. het aanbod van signalen met betrekking tot een organisatie, zoals dat in de uitingsvormen gedrag, communicatie en symboliek tot stand komt. Een corporate image zijn de betekenissen die mensen geven aan het bedrijf; waarden waarmee het bedrijf geassocieerd wordt. Imago kan voor een deel worden gezien als de reflectie van de identiteit van een organisatie. Maar ook het rationeel of irrationeel selecteren van de corporate identity signalen door de beoogde doelgroep is bepalend.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Identiteit: zelfpresentatie, d.w.z. uitingsvormen zoals gedrag, communicatie en symboliek. Imago: betekenissen die anderen daaraan geven.	Een regio zendt signalen uit tijdens de communicatie en 'omgang' met anderen. Deze laten geven betekenissen aan deze signalen, interpreteren ze op hun eigen manier.			Marketing	Zelfpresentatie, imago, betekenissen, waarden waarmee het bedrijf, de persoon of de regio geassocieerd wordt.

Artikelen

<p>Brusse, P., Zuinig zijn op Hiddink. Hoe Nederland zich moet verkopen. In: Vrij Nederland, 20 september 2003.</p> <p>Hebben we wel een nationale identiteit? Nederland moet zich verkopen, een merkstaat worden zeggen de branders. Heel wat landen zijn ons voorgegaan (Amerika met het product democratie bijvoorbeeld, Spanje met Miro's stralende zonnescijlderij <i>Espana</i>, Ierland als Celtic Tiger, jong spannend speels in een ongerepte natuur, en nog vele voorbeelden). Peter van Ham (Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael) zegt: 'het branden of barsten'. In het artikel, The rise of the brand state in het Amerikaanse tijdschrift Foreign Affairs van september 2001 zegt van Ham dat een land als een bedrijf een sterk merk moet hebben. 'Om uit te stijgen boven het rommelige politieke landschap, moet het zijn visie definiëren en uitdragen'. 'Een land dat geen duidelijk beeld heeft van wat het is en wat het wil is gedoemd tot anonimiteit op het wereldtoneel'. Mark Blaisse (oud journalist, schrijver en adviseur) Beweert echter dat branding niet kan in Nederland. We zijn veel te veel individualisten, kooplieden en geldmakers, we hebben geen dromen. We laten ons niet van bovenaf vertellen wat Nederland voorstelt en waar we trots op moeten zijn. Wij zouden geen belangstelling hebben voor immateriele zaken.</p> <p>Technologie en globalisering breken muren af, het eigene wordt bedreigd. Identiteit is volgens Paul Schnabel (Sociaal en Cultureel Planburo) niet meer zozeer een vereenzelviging met de staat, maar een volksgevoel van saamhorigheid. 'Drang tot distinctie heeft geleid tot een groter bewustzijn van nationale cultuur', schrijft de Raad voor Cultuur. 'Cultuur wordt daarom het slagveld waarop de mensen hun manier van leven en denken kunnen en moeten verdedigen'. De Raad zegt dat het buitenlands beleid en het cultuurbeleid wel eens met elkaar kunnen botsen, dat het ene imago haaks op het ander kan staan.</p> <p>In Nederland komt branding vooral voort uit het bedrijfsleven, maar in Engeland, een land dat zich zeer bewust een merkstaat voelt, is het juist ontstaan onder jongeren in de politiek culturele sector. Er wordt echter ook een kanttekening bij het branden geplaatst. Als een symbool, zoals bijvoorbeeld the Millenium Dome, een mislukking wordt, wordt het ook direct een vlag op een modderschip. Frans Nauta (voorzitter van de danktank Stichting Nederland Kennisland) branding is het middel om talent aan te trekken. Uitstralen dat Nederland veel te bieden heeft (met lichtend voorbeeld Finland, Nokia revolutie).</p> <p>Peter van Ham: Branding is postmoderne vorm van nationalisme. Het is een vrolijk open nationalisme dat zich verre houdt van het geboorneerde 'eigen volk eerst'. George Lawson (cultureel attachee op de Nederlandse ambassade in Berlijn): Wil je jezelf beter leren kennen, toon je product in het buitenland en let goed op de reacties. Mark Leonard (Branding Britain): Zoektocht naar wie je bent en wat je wilt begint bij gedeelde verhalen. James Kennedy: Branding is geloven in een ideaal, niet uitstralen wat je bent maar waar je naar streeft.</p>					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Mix van fysieke elementen en cultuuruitingen.	Er wordt een keer verwezen naar gedeelde verhalen als het begin van de zoektocht naar wie je bent en wat je wilt (Mark Leonard). Verder is het erg gericht op branding, marketing en daarmee dus een identiteit die je zou willen uitstralen (of het imago dat je zou willen hebben). Dit wordt overigens wel in de vorm van een afspraak gegoten.	Om te voorkomen dat je ten onder gaat, moet je jezelf goed verkopen aan anderen. Dus je identiteit zoeken en verkondigen. Dus voor politieke en economische doeleinden. Er is ook een behoefte aan saamhorigheid binnen een groep.	Peter van Ham: 'Om uit te stijgen boven het rommelige politieke landschap, moet het zijn visie definiëren en uitdragen' Paul Schnabel: 'het kan geen kwaad als Balkende eens per maand interessante mensen uitnodigt om wat over Nederland te praten' Hij zegt dus dat we beter moet communiceren over onze identiteit richting andere landen. Toerisme blijkt een ideaal medium om het imago te versterken. Hans van Driem (directeur Toerisme Receratie Nederland) erg betrokken bij creatie merk Holland. Schakel een buitenlands branding buro in.	Bestuurskunde, sociologie, politicologie, marketing, recreatie.	Branding, eigene, imago, unique selling point, typisch Nederlandse eigenschap

Crijnen, T., De geschiedenis kan het heden niets leren. Interview met J. van der Dussen. In: Trouw, 13 november 2002.

Een gesprek over de crisis in ons historisch besef en de maatschappelijke ontworteling die daarvan het gevolg is. Met hoogleraar Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit van Nederland. 'Het idee dat verleden ooit nog leidraad kan zijn voor het heden, laat staan voor de toekomst, is een illusie'. Onze generatie krijgt op dit moment meer aan veranderingen voor haar kiezen dan vroeger enkele generaties samen. Radicale verschuivingen (omgang met homosexualiteit, van typemachine naar PC) spelen zich af in een mensenleven. Geen wonder dat menigeen ontworteld raakt. Er bestaat geen totaalvisie meer op het historisch proces die het ons mogelijk maakt heden en toekomst op een zinvolle wijze met elkaar te verbinden. Hoe we met het verleden omgaan is trouwens ook van cruciaal belang voor uw en mijn identiteit en voor die van de maatschappij als geheel. Om niet ontheemd te raken moeten individu en samenleving weten waar hun wortels liggen. Met het verdwijnen van de grote verhalen viel ook de positieve toekomstvisie die ze uitstraalden weg. Nu worden we slechts nog gevoed door een inhoudsloos optimisme, de slogan van Philips – lets make things better – is daar een treffend voorbeeld van. Welke dingen we beter moeten maken en waarom, krijgen we geen antwoord op. De kerken kunnen de leegte niet opvullen, die vormen juist een onderdeel van het probleem. Ze passen de ethiek van gisteren toe op de problemen van morgen. Om de samenleving beheersbaar te houden moet je de normen en waarden voortdurend aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Ethici, filosofen, historici en anderen kunnen het zich niet meer permitteren in hun ivoren torens te blijven zitten en het volk te dicteren hoe het zich moreel dient te gedragen. Als het 'volk' niet leert bij iedere nieuwe ontwikkeling zich af te vragen wat daarvan de ethische consequenties zijn, loopt het op den duur uit de hand.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
De manier waarop we omgaan met het verleden is cruciaal voor onze identiteit en die van het landschap.	In een samenleving ontstaan grote verhalen.	Om niet ontheemd te raken moeten individu en samenleving weten waar hun wortels liggen. We willen voorkomen dat we verder ontheemd raken doordat de grote verhalen verdwijnen (door de snelle veranderingen en globalisering).	Om de samenleving beheersbaar te houden moet je de normen en waarden voortdurend aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Zijn dit de grote verhalen?	Historicus en filosoof	Normen en waarden, identiteit, grote verhalen.

<p>Havik, W., H. Meindersma, <i>Vormgeven aan regionale identiteit</i>. In: Noorderbreedte.</p> <p>Artikel gaat in op waarom we opeens zoveel aandacht hebben voor regionale identiteit terwijl regionale identiteit en zeker de vernieuwing daarvan tot voor kort nauwelijks een onderwerp van zorg en aandacht was. Vervolgens geven ze daarbij een aantal probleemstellingen (en eenverhulde definitie) en adviezen voor de planning.</p> <p>Nieuwkomers op het platteland spelen vaak een belangrijke rol bij het behoud en de bloei van voorzieningen en verenigingsleven. Het zijn ook de nieuwkomers die zich het hardst maken voor behoud van het historische gegroeide ‘kleinschalige’ landschap. ‘Vreemd genoeg’ is dit ook de groep die juist aan de basis staat voor de grote veranderingen in het landelijk gebied (over-restauratie monumentale boerderijen, nieuwe wanstaltige villa’s met grote hekwerken en verlichting, etc.).</p> <p><i>Onderscheiden belangengroepen en ontwikkelingen:</i> landbouwers, natuur- en milieubeschermers en recreerende stedelingen, toenemende behoefte aan infrastructurele voorzieningen.</p> <p><i>Probleemstelling 1:</i>LNV (beleidsprogramma kracht en kwaliteit) lijkt de mening toegedaan dat met wat ‘landscaping’ de zaak wel gered kan worden. Los van een beschermd paretje hier en daar blijft er dan van de oorspronkelijke identiteit niets over. <i>Probleemstelling 2:</i> Voor behoud en versterking van de bestaande cultuurhistorische waarden is de verluxing misschien wel het belangrijkste probleem. <i>Probleemstelling 3:</i> Verschil in belang tussen rijke nieuwkomers en veelal minder welgestelde gevestigden.</p> <p>Bijna alles wat ons nu zo charmeert als regionale identiteit (sobere schoonheid en sociale verband) is een product van harde gebruiksvoorwaarden, locale tradities, schaarste en isolatie.</p> <p><i>Opgave:</i> hoe kan de charme van de soberheid die langzaam maar zeker verdwijnt, worden gecombineerd met de behoefte aan luxe die nu eenmaal bij het moderne leven hoort? Er zal helderheid moeten komen over het begrip en over de toepassingsmogelijkheden.</p> <p><i>Definitie:</i> regionale identiteit gaat over sociale diversiteit en morfologische identiteit (twee keer wordt het begrip identiteit gebruikt!).</p> <p><i>Toepassing:</i> beschermen van nog bestaande kwaliteiten door mondjesmaat nieuwe bebouwing toestaan en dan alleen voor eigen inwoners en beschermen van belangrijkste eigenschappen van de dorpen en de landschappen beschermen. Indien er al veel aangetast is kan nieuwbouw worden gecombineerd met landschapsbouw. In schaalvergroting landschappen waar vooral een sterke afname te zien is van boerenbedrijven dichtheid kunnen kleine woongroepen (10 – 20 huizen) op kleinschalige lokaties worden ingezet als impuls voor nieuwe landschappelijke infrastructuur. In vroegere monofunctionele ontginningen met een weinig karakteristiek of waardevol landschap kun je ‘centerparc’ wonen inzetten in combinatie met landschapsbouw en natuurontwikkeling (landscaping). Zo worden minder waardevolle gebieden omgezet in wervende woongebieden. Steun van betrokken bewoners / gebruikers is overigens overal een voorwaarde, zonder welke je nergens komt. Tot slot wordt opgemerkt dat kwaliteit gepaard gaat met oog voor detail en zorgvuldig beheer. Voorbeeld wordt gegeven van een Amerikaans ontwikkelingsproject voor nieuwe woonlokaties als bijvoorbeeld Celebration City.</p>					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>‘Regionale identiteit gaat over sociale diversiteit en morfologische identiteit’.</p> <p><i>Hiermee wordt nog niet beantwoord wat die morfologische identiteit inhoud.</i></p> <p>Andersoortige formulering is: ‘regionale identiteit is een product van harde gebruiksvoorwaarden, locale tradities, schaarste en isolatie’</p>		<p>Angst voor verlies van oude waarden (landschappen en sociale structuren).</p>	<p>Duidelijk besef dat vernieuwing / ontwikkeling juist zorg kan dragen voor behoud en versterking.</p> <p>Zonder die slag zullen de oude waarden zeker verdwijnen.</p> <p>Zonder steun van betrokken bewoners / gebruikers kom je nergens.</p>	<p>Provinciale welstands- en monumentenzorg</p>	<p>Oorspronkelijk, verscheidenheid, sociaal-economische verbanden, culturele verschillen, sociaal verband, schoonheid, soberheid, ..</p>

Hendriks, J.A., Over de culturele identiteit van het landschap van de graafschap en behoud ervan, lezing, november 2003.

Het begrip Identiteit

Landschap heeft geen identiteit. Je kan als mens wel identiteit ontlenen aan het landschap. Iemands identiteit is ingebed in een sociale omgeving. Hoe dichter bij het bed, hoe meer het raakt aan de identiteit (schaal).

De karakteristieken van de fysieke omgeving kunnen het identiteitsgevoel voeden. Een bekende, vertrouwde omgeving geeft een gevoel van geborgenheid en dus veiligheid. Emotioneel leidt dit tot identificatie met de omgeving.

Middelen

Door onze welvaartstaat kunnen we het ons letterlijk en figuurlijk permitteren steeds meer waarde te hechten aan cultuurhistorische elementen in onze omgeving.

Beleid

Een beleid dat recht doet aan het cultuurhistorisch erfgoed draagt zorg voor een zorgvuldige inventarisatie en waardering, gevolgd door een prudente afweging ten einde uitgangspunten te formuleren ten behoeve van planning en beheer van ontwikkeling.

Hoe waardeer je historische kwaliteiten

- Onderscheiden van waarden: historisch-geografische kwaliteiten ontlenen hun waarde aan hun informatiewaarde en hun belevingswaarde.
- Bestanddelen landschap die waardering krijgen: punt- lijn- en vlak elementen, patronen, ensembles en objecten.
- Ontlenen van informatiewaarde: 'Naarmate een landschapselement in vorm en betekenis meer specifiek kenmerkend is voor een bepaalde periode uit het verleden bevat het in beginsel meer interessante informatiewaarde over dat verleden en kan het in de beleving ook meer aanspreken. Kenmerkendheid functioneert dan als *selectiecriteria* voor de informatiewaarde van een bepaald object'. Voor het aanbrengen van een rangorde heb je *rangordecriteria* nodig als zeldzaamheid en gaafheid.
- Ervaren van objecten door subjecten (niveau van kennis van en binding met object): toekenning kwaliteiten op basis van waargenomen vormenrijkdom, betekenissen, historische betekenissen. 'Graadmeter is de mate van complexiteit en balans in ordening en verscheidenheid en de daaraan ten grondslag liggende ordende principes, die voortkomen uit de meest eenvoudige interpretatie van vorm en betekenis'.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Identiteit is waardering van de volgende landschappelijke bestanddelen: punt- lijn- en vlak elementen, patronen, ensembles en objecten Waardering van elementen geschied op basis van hun <i>informatie- en belevingswaarde</i> .	Landschap heeft geen identiteit, maar mens kan identiteit ontlenen aan landschap, zijn omgeving. Mens maakt deel uit van sociale omgeving. Beleving van identiteit is schaalgebonden (hoe dichter bij het bed hoe sterker beleefd).	Recht doen aan het cultuurhistorisch erfgoed, omdat het belangrijk is voor de emotionele binding met de omgeving.	Visie gericht op de in zijn ogen juiste uitvoeringsstrategie. Sterk gestructureerd verhaal gericht op wijze van waarden, aanbevelingen voor beheer, planvorming en planproces.	Historische geografie?	Kenmerkendheid

Janssen, C., Niks mis met nostalgie. Interview met G. Rooijakkers, D. Draaisma en H. van der Loo. In: De Volkskrant, 27 september 2003.

Nederland wordt overspoeld door nostalgie. Waar komt dat vandaan, zijn er gevaren?

Met nostalgie is niets mis. Het is een menselijke emotie. Mensen zijn topofiele wezens. We hechten ons aan tijd en ruimte en die plekken verbinden we met onze levensloop en familiegeschiedenis (Gerard Rooijakkers). Nostalgie kan leiden tot prachtige 'misverstanden'. Soms worden bepaalde nostalgische elementen vervangen door nog nostalgischer elementen, wat er toe kan leiden dat 10 jaar later die nog nostalgischer elementen niet meer worden geassocieerd met de oorspronkelijke tijdperiode, maar met die periode van 10 jaar geleden. Nostalgie mag niet leiden tot het reduceren van bijvoorbeeld het stedelijk landschap tot een opvatting van het verleden. Je moet de geschiedenis van een stad niet uitwissen, maar juist leesbaar maken. Nostalgie vertekent de werkelijkheid. Bepaalde esthetische elementen uit het verleden worden naar voren gehaald. Elementen die mensen graag willen delen. Het is geen weerspiegeling van de echte historische werkelijkheid. Intellectuelen vinden nostalgie dus een gevaarlijk sentiment. Dit wordt door Rooijakkers wel begrepen. De avant garde wil zich onderscheiden, vragen oproepen, een boodschap verkondigen, waar de meeste mensen nu juist heel burgerlijk ergens bij willen horen. Nostalgie gebruikt in een ideologische context om het verleden eenzijdig te reduceren, om anderen uit te sluiten of te stigmatiseren is gevaarlijk. Maar je afvragen wat is mijn identiteit, waar kom ik vandaan, en waar wil ik bijhoren, is een basale behoefte van de mensen.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Nostalgische waarden zijn dragers van identiteit.</p> <p>Nostalgie vertekent de werkelijkheid. Het is geen weerspiegeling van de echte historische werkelijkheid, maar van het ideaalbeeld.</p> <p>Nostalgie is een zoektocht naar identiteit. Mensen vinden zichzelf niet in de 'moderne' wereld en vluchten naar een beeld van de 'oude' wereld. Bijvoorbeeld: klassieke dorpen en kastelen van Sjoerd Soeters en Rob Krier.</p>	<p>Mensen hechten zich aan ruimte en tijd op zoek naar betekenis. Mensen hechten zich eerder aan een gezamenlijk gedragen ideaalbeeld van het landschap uit het verleden dan aan een 'modern' landschap dat te veel breekt met het verleden.</p> <p>Dat wat we willen delen wordt naar voren gehaald (en uitvergroot).</p>	<p>Je afvragen wat is mijn identiteit, waar kom ik vandaan, en waar wil ik bijhoren, is een basale behoefte van de mensen.</p> <p>Het motief voor nostalgie is continuïteit.</p> <p>Een gecreeerd beeld van het landschap vormen uit onvrede met de huidige situatie.</p>	<p>Je moet oppassen de geschiedenis niet uit te uitwissen, maar haar juist leesbaar maken.</p> <p>Nostalgie mag niet leiden tot het reduceren van bijvoorbeeld het stedelijk landschap tot een opvatting van het verleden. Nostalgie vertekent de werkelijkheid.</p>	<p>Etnologie (volkskunde)</p>	<p>Retro, nostalgie, authentiek, verleden, streekproducten, streekgerechten, historische roman, oral history, 'herstel' van normen en waarden, behoudzucht, edelkitsch, vertrutting, historisch verantwoord, leesbaar, plekken waar herinneringen aan vast worden geknoopt (lieux de memoires, geheugenplaatsen, ankerplaatsen van de herinnering), huizen die op huizen lijken.</p>

Klumpers, T., Cultuurhistorie is mensenwerk, bijdrage symposium 'Belvoir/Mooi gezien', 4 februari 2000.					
Hij spreekt over het belang en het gevaar van identiteit. Identiteit ontstaat doordat mensen aan de waarneembare kenmerken van hun omgeving betekenis toekennen: de verhalen waardoor de omgeving meer wordt dan een willekeurige verzameling elementen. Dat is het belang. Het gevaar bestaat eruit dat identiteit wordt vastgelegd (geinstitutionaliseerd) en aan een vaste groep en opvattingen wordt verbonden (gemonopoliseerd).					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
De betekenis die mensen toekennen aan hun omgeving.	Cultuurhistorie is (in tegenstelling tot de heersende opvatting) bij uitstek dynamisch. Het landschap is nooit een eindstadium maar altijd een nieuw begin. Nederlanders hebben meer dan wie ook hun eigen land vormgegeven. Bij ingrepen in het landschap gaat altijd wat verloren (dat gebeurt al sinds historische tijden) maar daar komt ook iets voor terug. En dat is nu juist geschiedenis/cultuurhistorie, het verhaal dat in het landschap zit.	Ondanks of juist doordat we footloose zijn geworden willen we niet wonen of verblijven in een anonieme omgeving. We willen een omgeving die iets betekent. We willen onze eigen geschiedenis in de omgeving zien, de sporen van onze cultuur, opvattingen en inventiviteit.	De zoektocht naar het eigene van een streek moet in de eerste plaats vanuit een nationaal totaal overzicht en op wetenschappelijke basis plaatsvinden. Maar er moet ook dichtbij de burgers zelf gezocht worden, voor een nadere invulling en inkleuring. Dat is een belangrijke aanvulling op de kale gegevens die de deskundigen benadering oplevert.		Cultuurhistorie

Marcel, B., Landschap gedurfd ontwerpen en kwaliteit terugbrengen. Interview met J. Dirkmaat. In: ROM. Maandblad voor ruimtelijke ontwikkeling. Themanummer Veluwe voortgang, 2003.

Landschap gedurfd ontwerpen en kwaliteit terugbrengen. Nieuw landschap maken voor toekomstige generaties met respect voor het verleden.

Jaap Dirkmaat z'n ideale landschap: Nederland als een mooi park om in te wonen, met historische cultuurelementen op basis van een eeuwenoude landbouwcultuur, en verder in het open gebied verassende panorama's, gekke gebouwen en markanten natuurelementen. Een landschap moet verbazen, ontroeren en verwonderen. 'Strak, kaal en leeg is lelijk'.

Nederland is al duizenden jaren een agrarisch cultuurlandschap. Dat moeten we koesteren en verantwoord beheren om het weer over te dragen aan onze nakomelingen. 'Mensen die denken dat natuur is te scheiden van menselijke activiteiten zijn niet goed snik'. 'Niemand kan tegen een fraai landschap zijn, mits je het goed definieert', aldus Jaap Dirkmaat. 'Door de laatste cultuurhistorische waardevolle landschappen te beschermen en het overige landschap beter te beheren, komt er vanzelf meer biodiversiteit'. 'Geef aan welke stukken echt waarde hebben, zoals de laatste restanten van een arcadisch landschap of een fantastisch Elzenhagenlandschap van de late middeleeuwen, en richt de rest in als een parkachtig landschap met villadorpen, recreatiegebieden, landschapsarchitectuur'.

Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Regionale identiteit omvat volgens hem: <ul style="list-style-type: none"> • Biodiversiteit • Cultuurlandschappen • 'Parklandschappen' <ol style="list-style-type: none"> 1. Een grote diversiteit in natuur 2. Fysieke elementen in het landschap gekoppeld aan menselijk activiteiten uit het verleden (agrarische traditie). 3. 'Moderne' parkachtige gebieden waar mensen anno nu prettig kunnen wonen, werken, recreëren etc. 	Gezamenlijk definiëren wat mooi is en wat lelijk is. Hij zegt dat we dat onvoldoende doen, te veel verschillende groepjes, te veel verschillende belangen (laatste is probleemstellend).	Biodiversiteit en aantrekkelijk eeuwenoud cultuurlandschap overdragen aan volgende generaties.	Samen definiëren wat we een fraai landschap vinden. Hierop kunnen we behoud van cultuurlandschappen en natuurlandschappen en beheer van het overige landschap afstemmen. Door het introduceren van landschapswachten die de natuurbeschermingsorganisaties moeten bewegen tot beter beheer van het cultuurhistorisch erfgoed en de gebieden met hoge natuurwaarden.	Voorzitter Das&Boom.	Cultuurhistorisch erfgoed, hoge natuurwaarden, definiëren van fraai landschap, biodiversiteit, roemrucht arcadisch landschap, cultuurlandschap, museale cultuurlandschappen

Metz, T., Zelfgemaakt verleden. Interview met D. Lowenthal. In: NRC Handelsblad, 6 december 2002.

Historicus David Lowenthal bestudeert de wijze waarop mensen de geschiedenis gebruiken om hun identiteit te bepalen. Erfgoed (heritage) is datgene wat we van de geschiedenis maken om ons van anderen te onderscheiden. Geschiedenis is objectieve waarheidsvinding, heritage heeft alles te maken met passie en overtuiging. Daarbij wordt onvermijdelijk het verleden vervormd en misbruikt. Maar het is niet alleen statisch: onze verhouding tot het selectief samengestelde, identiteitsbepalende verleden kan door de tijd heen verschuiven. Erfgoed krijgt in de loop der tijd dus steeds nieuwe betekenissen.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Niet geschiedenis maar erfgoed/heritage bepaalt de identiteit van het landschap. De betekenis voor mensen en het (subjectieve en selectieve) beeld dat zij hebben van het landschap ontstaat door manipulatie van het verleden. Zij onthouden en 'vieren' alleen dat gedeelte van het verleden/landschap dat past bij de huidige normen en waarden.</p>	<p>Mensen bepalen de identiteit van het landschap door het verleden te manipuleren. Onze manipulerende houding ten opzichte van het verleden verschuift in de tijd. De indenteit van landschappen verschuift dus ook in de tijd.</p>	<p>De behoefte om zich van anderen te onderscheiden.</p>		<p>geschiedenis</p>	

Punter, H., Het Drentse landschap als levend heden. In: ROM. Maandblad voor ruimtelijke ontwikkeling. Themanummer Veluwe voortgang, 2003.

Harry de Vroome zette zich in als consulent landschapsbouw tegen ongebreidelde ingrepen in het landschap. Dit deed hij vanuit een diepe belangstelling voor ecologie en cultuurhistorie. Veel oog voor de 'waarden' van het landschap bestond toen nog niet (tenzij je de waarde van het landschap vooral landbouweconomisch invult, opmerking Jeroen). In zijn tijd heeft hij veel werk verzet dat tegen de heersende tijdsgeest van verdere efficiëntie tbv de landbouw in ging. Hij probeerde zo veel mogelijk plekken, landschappen, gebouwen en structuren te behouden door ze op te kopen en onder te brengen bij beherende organisaties als Natuurmonumenten, Het Drentse Landschap en Staatsbosbeheer. Het nationaal- beek en esdorpenlandschap de Drentsche Aa is daar een van de belangrijkste / bekendste resultaten / voorbeelden van.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Fysieke landschappelijke aspecten: hoogstamfruit, domineespaadje, essen, beekdalsysteem, elzensingel landschap, waardevolle natuurterreinen en landschapselementen, grote lijnen , landschappelijke samenhangen en structuur, beplanting, belijning landschap als handvat voor wegeaanleg, oude gebouwen.		Authentiek landschap als blijvende bron van inspiratie en levensvreugde.	Respect voor de 'leesbaarheid' en authenticiteit van het landschap. Naast aandacht voor waardevolle natuurterreinen en landschapselementen zijn de grote lijnen , landschappelijke samenhang en structuur van belang.	Consulent landschapsbouw	Leesbaarheid, authenticiteit, waardevol, grote lijnen, landschappelijke samenhang en structuur, lijnen van het ouden landschap, oorspronkelijke structuur, karakter, cultuurhistorische identiteit, herkenbaar

Renssen, H. van, Gekoesterde illusies. Interview met G. Rooijackers. In: De Volkskrant, 19 oktober 2002.

Volkscultuur is een proces van bewaren en vergeten, tussen musealisering en afstoting.

Van Meertens (volkskunde als relictenkunde) naar Voskuil (onderscheiden van folklore en fake-folklore) tot Rooijackers (nieuwe gewoonten en tradities). Waarom museumboerderije, waarom verantonpiecken we de binnensteden, waarom wordt een vuilnishoop een landschap van reststoffen. Er lijkt een enorme behoefte te bestaan aan 'sociale ficties': de 'mythomanie rond tradities, rituelen, gewoonten, kortom de cultus van het erfgoed'. 'Daarmee hechten we ons aan tijd en ruimte of geven we onze emoties letterlijk gestalte'. 'Het is een diep menselijk behoefte om zich als groep te onderscheiden'. Echter wat wij als traditie, ritueel, erfgoed beschouwen belicht meestal alleen de positieve, esthetische kanten. Als je cultuur breder opvat stuit je al snel op de 'The dark side of folklore'. Zie het folkloriserings- en musealiseringproces. Iets (gewoonte of gebouw) dat dreigt te verdwijnen wordt helemaal positief benadrukt, alle negatieve beelden eromheen (die ook bestaan) worden niet verteld. Aan het eind van het proces van veilig stellen is het object of de gewoonte fundamenteel van functie veranderd. 'Het is onherstelbaar gerestaureerd'. Op deze wijze is de folklorisering juist een product van de modernisering. 'Het bevredigt op een comfortabele manier een verlangen naar vroeger'. 'Dat wat de samenleving tenslotte bij uitstek niet rekt tot haar erfgoed is haar afval. Terwijl dat ironisch genoeg uiteindelijk meer dan ons officiële erfgoed onthult wie we zijn en wat we doen'.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Verhalen, tradities gewoonten, rituelen, voorwerpen, landschappen.	Samenleving zal een deel van de werkelijkheid besluiten te bewaren en te mythologiseren, tot haar erfgoed (dat deel met de positieve associaties) te verklaren (groepsproces).	<ul style="list-style-type: none"> • Onze behoefte aan 'sociale ficties' is groot. Dit geeft ons een tool om ons te hechten aan tijd en ruimte. • We willen ons mooier naar buiten presenteren dan we zijn. Imago. • Zich als groep onderscheiden is een diepe menselijke behoefte. 	Volkscultuur is een proces van bewaren en vergeten, dat wat ons aanstaat bewaren we en dat wat ons tegenstaat vergeten we.	Etnologie	Pittoresk, authentiek, museumboerderijen, verantonpiecken, culturele biografie, erfgoed, volkscultuur.

Schutte, X. en J. Vullings, 'Samen komen we eruit'. Tweegesprek met R. de Carvalho en J. Kennedy. In: Vrij Nederland, 1 november 2003.					
James Kennedy en Rentes de Carvalho, discussie over nationale identiteit van Nederland.					
Discussie over nationale identiteit is typisch Nederlands, het idee overheerst dat er een model gevonden moet worden dat door iedereen gedeeld wordt, dat we bij elkaar moeten komen en het eens worden.					
De volgende punten zijn van belang voor de identiteits discussie in Nederland					
<ul style="list-style-type: none"> • Geschiedenis, bewustzijn van het verleden (geen land kent zijn geschiedenis zo slecht als Nederland, we zijn erg vernieuwingsgezind en ons pragmatisme zorgt ervoor dat we het verleden dan niet zo belangrijk meer vinden) • Tolerantie (zijn Nederlanders wel zo tolerant als ze zeggen te zijn) • Individualisme (Nederlanders zijn niet individualistisch, er moet een bepaalde ordening zijn en daar moet gezamenlijk aan gewerkt worden) • Onvervreemdbaar Nederlandse eigenschappen (arbeidsethos, de capaciteit om je op een doel te richten en dat in groepsverband, als team, dat is opmerkelijk in Nederland, pathologische zuinigheid, verantwoordingscultuur, ..) 					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie / analyse	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Geschiedenis plus huidige kenmerken/eigenschappen Cultuur die wordt overgedragen van generatie op generatie.	Beleidsmakers en organisaties zijn op zoek naar 1 invulling van het begrip dat door iedereen gedeeld wordt. En dat is onmogelijk.		Men moet het streven om 1 invulling te vinden loslaten.	Schrijver, historicus	Identiteit

Schuurman, A. Vertel, Muze, vertel. Geschiedenis, ruimte en cultureel erfgoed. In: Gerding, M.A.W., Belvedere en de geschiedenis van de groene ruimte, Historia Agriculturae 33, Groningen/Wageningen, 2003.

De Nederlandse overheid is met de Nota Belvedere een nieuwe weg ingeslagen. Er wordt een grotere rol voor de geschiedenis van het landschap en de gebouwde omgeving in de ruimtelijke inrichting voorgestaan. Verantwoordelijke wetenschapsvelden worden herkend in de planologie, de archeologie, de historische bouwkunde en de historische geografie. Schuurman benadrukt dat ook de **historische wetenschap** hier aan toegevoegd dient te worden, aangezien het versterken van de culturele identiteit onderwerp van aandacht is geworden (i.p.v. het bewaren van ruimtelijke en monumentale bronnen uit het verleden). “Dat ergens een grafheuvel moet worden bewaard, of een essenlandschap, een kasteel, grenspaal of kapel is een ding, maar om dat te koppelen aan culturele identiteiten is een ander verhaal”.

De **betekenisgeving** aan de ruimte kan niet plaatsvinden in termen van objectieve waarheden. Een verwijzing naar het verleden is geen verwijzing naar een toestand, maar naar een proces waarbij ook in dat verleden zelf al de vrijheid van inrichting tamelijk groot was. Hierin verschilt het historisch perspectief echter niet van het ecologisch, economisch of sociaal perspectief.

Voor de **verklaring van de behoefte** van de samenleving aan historisch perspectief verwijst Schuurman naar Castells. De beschrijving van de netwerksamenleving laat zien hoe er een spanningsveld is ontstaan en ontstaat tussen wat hij noemt de space of flows en de space of places. Waarbij space of flows naar de netwerkeconomie verwijst (dualistische wereld, je maakt wel of niet onderdeel uit van het netwerk) en space of places naar de wereld van de geografie (de wereld van de fysieke nabijheid en meervoudige afstanden). De spanning tussen beiden roept een discussie over groepsidentiteiten op. Vandaar de actualiteit van vragen als: Wat is vreemd? Wat is eigen? Wie zijn we? De antwoorden zijn soms defensief en afwerend, soms open.

Kan men in een samenleving die zich heterogeen begrijpt (kosmopolitisch en niet fundamentalistisch) aan geschiedenis doen? Ja, en wel aan meervoudige differentiele geschiedenis. Een geschiedenis die het accent legt op overkoepelende processen en tegelijkertijd beklemtoont dat verschillende reacties daarop mogelijk zijn.

Overkoepelende concepten als biografie van het landschap en culturele planologie, bedoeld om tot een betere integratie van wetenschapsvelden (intern) en wetenschapsvelden en maatschappij (extern) te komen, leiden tot personifiëring van het landschap. Het kan eenvoudiger en beter via ‘geschiedenis’. Zonder biografie mis je wellicht de exotische prikkel van de combinatie van een begrip dat duidt op handelingsbekwaamheid (biografie) en een object (landschap) dat daarover niet beschikt. De geschiedwetenschap heeft naast een integrerende bijdrage ook een verdiepende bijdrage aan de culturele planologie. De geschiedenis van objecten wint aan betekenis wanneer zij verbonden wordt met de algemene geschiedenis.

Regio en streek (-gebonden identiteit)

Schuurman haalt Bosma aan voor een verduidelijking van het begrip regio en streek. Regio (institutionele afbakening van een gebied), streek (‘natuurlijk’ gebied). Regionale identiteiten zijn identiteiten binnen of naast die van de nationale staat, net zoals bijvoorbeeld religieuze verbindingen zijn. Streekgebonden identiteit is dus een moeilijk begrip. Spreken over identiteit is vaak spreken over de kleine (ongeschreven en ‘tijdloos’) versus de grote traditie (wereld van institutionalisering, codificatie, regelgeving). Deze grote traditie is in feite een nieuwe bedreiging geworden naast de veel bekendere commercialisering waarbij groepsgebruiken los zingen van hun oorsprong en verworden tot folklorisering.

Continuïteit en verandering

Als men op streekbewoners zelf afgaat is de kans groot dat zij kiezen voor ‘vroeger’ (hun jeugd en de verhalen van hun ouders) als referentiepunt voor regionale identiteit. In andere gevallen zou men bijvoorbeeld een bleoiperiode uit het verleden kiezen als regionale identiteit. Continuïteit is dus een relatief begrip. Daarnaast verandert de betekenis van voorwerpen door ze te musealiseren. Een 18de eeuws schilderij heeft in de 19e eeuw een andere betekenis dan in de 20ste eeuw. Autenticiteit is een dimensie van het voorwerp. Wat erbij hoort zijn de verhalen van het object en de gebruikers daarvan.

Civil society en het publieke domein

Belvedere kan zich beter richten op het versterken van de civil society in een bepaald gebied (voorwaarden scheppen voor vormen van gemeenschapsleven op de lange termijn op het niveau van de space of places) om het proces van herwaardering van culturele identiteiten voldoende open te houden en tegelijkertijd draagvlak te creëren bij gebruikers en bezitters van de stedelijke en de landelijke ruimte. Dit als tegenwicht tegen de bestaande stimulatie van footloose gemeenschappen (stimulering economische en technologische ontwikkelingen). Gemeenschapszin, collectief bewustzijn en collectief geheugen worden als sleutelbegrippen gehanteerd.

Historische criteria voor behoud en beheer

Discussie: het gebruik van het criterium ‘historische betekenis’. Discussie: de representatie van de geschiedenis in de museale wereld. Discussie: welk referentiekader (nationale en Europese geschiedenis?).

Schuurman, A. Vertel, Muze, vertel. Geschiedenis, ruimte en cultureel erfgoed. In: Gerding, M.A.W., Belvedere en de geschiedenis van de groene ruimte, *Historia Agriculturae* 33, Groningen/Wageningen, 2003.

Conclusie

Nederland gaat zorgeloos om met haar verleden. De beleidsvoornemens uit de Nota Belvedere zijn dan ook meer dan welkom. Ze roepen echter ook nieuwe vragen op. Hoe kunnen we in de ruimtelijke inrichting omgaan met iets dat per definitie een proces is? Het begrip identiteit (Belvedere) en het begrip culturele biografie (NWO-programma Bodemarchief in Behoud), aangegrepen om de vraag vanuit te beantwoorden, leiden tot een personificatie van het landschap en gebouwde omgeving, en tot essentialisme. Schuurman ziet meer in een versterking van de combinatie van aandacht voor cultuurhistorie, ontwikkeling van de civil society en engagement met het publieke domein.

Belevedere pleit voor culturele planologie om de inpassing van culturele en historische waarden in de ruimtelijke inrichting gestalte te geven. Schuurmans betoogd dat geschiedwetenschap aan het Belvedere rijtje van planologie, archeologie, historische bouwkunde en historische geografie, toegevoegd zou moeten worden. De positieve bijdrage van de uitbreiding met geschiedenis is gelegen op drie terreinen: een betere reflectie op de uitgangspunten van Belvedere; een gemakkelijker manier om archeologie, historische bouwkunde en historische geografie te integreren; een gemakkelijker manier om tot externe integratie te komen met planologie en maatschappij.

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Identiteit is opgebouwd uit drie processen: de ontwikkeling van het verhaal in de tijd (geschiedenis), de ontwikkeling van het landschap in de tijd (ruimte), het proces van de betekenisgeving - de rol in het collectieve geheugen van groepen en het politieke gebruik ervan (erfgoed).</p>	<p>Samenleving van zelfregulerende groepen met eigen identiteitsdefinities en een samenleving die voortbouwt op algemeen erkende, bekende en geaccepteerde verhalen en fysieke elementen, bestaan naast elkaar. Mensen maken van beide groepen deel uit. Er bestaan meerdere lagen van identiteit.</p>	<p>Schuurman onderscheidt een kleine (ongeschreven en 'tijdloos') traditie en een grote traditie (wereld van institutionalisering, codificatie, regelgeving). Deze grote traditie is in feite een nieuwe bedreiging geworden naast de veel bekendere commercialisering waarbij groepsgebruiken los zingen van hun oorsprong en verworpen tot folklorisering.</p>	<p>Een gelaagd onderzoeksprogramma naar regionale cultuurpatronen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Onderzoek naar cultuurpatronen op basis van sociaal, economisch, politiek en cultureel gedrag ('achter de rug van mensen om'); 2. Onderzoek naar door mensen beleefde samenhang (een identiteitsverhaal); 3. Zichtbaar maken van de ruimtelijke weerslag hiervan. <p>Uitvoering beheer en behoud cultureel erfgoed: Door oprichting van regionale kenniscentra voor cultuurhistorie te verbinden met nieuw in te richten erfgoedhuizen die ontstaan uit coalities van archieven, bibliotheken en musea, in plaats van deze naast elkaar te laten bestaan.</p>	<p>Leerstoelgroep, Agrarische geschiedenis</p>	<p>Feit (geschiedenis), betekenis (erfgoed), regio (institutionele afbakening van een gebied), streek ('natuurlijk' gebied), traditie (klein versus groot),</p>

Internet

Abrahamse, J. E. en J. Webbink, Archeologie en de identiteit van het landschap. Over S. Jager, archeoloog. In: Noorderbreedte. http://www.noorderbreedte.nl/artikel/dl3-2.htm					
De insteek van het artikel gaat over de zorg over het archeologisch bodemarchief (ROB), met als insteek een voorbeeld lokatie in Drenthe waar Jager aan heeft gewerkt, het Kniphorsterbos. De schrijvers zijn er zeker van dat mensen een deel van hun identiteit ontleen aan het cultuurlandschap. Die band met het landschap wordt in Drenthe bepaald door de bossen, de heide, de vele prehistorische monumenten en de hunebedden. De artefacten uit het verleden spelen een essentiële rol in het Drentse landschap. De intentie is echter om geen losse elementen meer te beschermen, maar een heel landschap, met sporen uit de prehistorie, de Middeleeuwen en de moderne tijd. De onderzoekers vinden bevestiging van het belang van hun ideeën door een NIPO enquête, waarbij 14% van 4000 geïnterviewden wel eens een archeologische route had gelopen. Daarnaast vinden de brochures van archeologische themaroutes gretig aftrek.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
<p>Insteek is dat de cultuurhistorische waarden in hun fysieke, maar ook verhalende vorm van essentiële betekenis zijn voor de identiteit van een landschap.</p> <p>Drenthe, band met het landschap door bossen, heide, vele prehistorische monumenten en hunebedden</p>	<p>Identiteit wordt door mensen aan veel zaken ontleend. Cultuurhistorische waarden zijn een essentieel onderdeel daarvan.</p> <p>Regionale identiteit gaat pas echt leven als mensen letterlijk in aanraking komen met cultuurhistorische waarden in het landschap (door bv. te wandelen) en de verhalen die er bij horen leren kennen.</p>	<p>Cultuurhistorische waarden dreigen te verdwijnen en dienen beschermd te worden, aangezien deze waarden een essentieel onderdeel vormen van de identiteit van een landschap.</p>	<p>Beschermen van prehistorische waarden, want bewustzijn van prehistorie is essentiële bijdrage aan de identiteitsbeleving van het landschap.</p> <p>Mensen moeten actief betrokken worden bij het landschap waarin ze wonen.</p>	<p>Archeologie</p>	<p>Cultuurhistorische overblijfselen, archeologische waarden, artefacten, resten uit de prehistorie, belevingswaarde</p>

<p>Boivin, B., <u>Op zoek naar een nieuwe balans tussen behouden en ontwikkelen</u>. In: Noorderbreedte. http://www.noorderbreedte.nl/artikel/keuning6.htm</p> <p>Dit is een artikel naar aanleiding van 6 workshops van het Keuningcongres Extra Tussen Aa en Hunze over culturele identiteit.</p> <p>'De verschijningsvormen zoals wij nu zien in de toekomst willen zien, zou je best kunnen baseren op historisch bepaalde culturele identiteit, maar tegelijkertijd moet je constateren dat zo'n begrip wel heel erg tijd- en plaatsgebonden is'.</p> <p>Cultuurhistorische elementen bezien als min of meer recyclebare producten: 'Je zou de functie die bepaalde elementen in het verleden hadden, kunnen inwisselen voor een volgende functie zonder dat de feitelijke elementen verloren gaan'. Gerrit Komrij: 'Ik wil helemaal niet terug naar het verleden. Het was toen ook al een en al vooruitgang.'</p> <p>Invulling: voortborduren op het bestaande of grijpen we de kans om nieuwe invullingen te realiseren.</p> <p>Schaal: 'De grens tussen natuur en landbouw is een soort demarcatielijn in de verschillende culturele identiteiten.' Er moet dus gezocht worden naar middelen die ervoor kunnen zorgen dat het groepsbelang en het individuele belang van de bewoners en de gebruikers niet richtinggevend zijn. Het zou moeten gaan om een soort collectief bewustzijn: 'Hier staan we met z'n allen en hoe zouden we verder moeten!'</p> <p>'Culturele identiteit ligt vast in het landschap. Culturele identiteit is gemaakt is door de mensen vroeger. Het heeft een kwaliteit die we willen doorgeven, die we willen uitbouwen en waarvan we niet willen dat het ondermijnd wordt.' Kwaliteit heeft echter ook een andere dimensie: eigenwijs, tegen de stroom op en dwars tegen de gevestigde culturele identiteit in. Iemand zei het heel mooi: 'Kwaliteit heeft met smaak en durf te maken'.</p> <p>Dagvoorzitter prof. Van der Ploeg zei in zijn afsluitende woorden er het volgende over: 'Laten we ons realiseren dat het niet gaat om iets wat alsnog moet worden gedefinieerd. Kwaliteit en identiteit zijn overal al aanwezig. Waar het echter vaak om gaat, is het herontdekken, om het vanzelfsprekende opnieuw te benoemen. We zullen de begrippen kwaliteit en identiteit duidelijk moeten benoemen - zonder franje - en op grond daarvan verder moeten werken, zodat die kwaliteit en identiteit ook als leidraad bij het praktisch handelen kunnen worden benut.'</p>					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Er zijn verschillende visies. De te benoemen vanzelfsprekendheden (oud of nieuw / hedendaags). Focus ligt sterk op fysieke elementen, maar de betekenis van die elementen voor mensen wordt ook belangrijk gevonden.	Identiteit bestaat uit sets van vanzelfsprekendheden, gedragen door een groep. Dit is tevens zeer tijdsgebonden (dus aan verandering onderhevig). Elementen van het landschap krijgen in de loop der tijd nieuwe betekenissen, afhankelijk van bv. het (veranderende) gebruik.	In de discussies zaten mensen steeds in een spagaat tussen kiezen voor absolute historische authenticiteit (musealisering van algemeen erkende waardevolle landschappen) en verder bouwen op wat we nu hebben, continuïteit. Regionale identiteit kan worden ingezet om cultuurlandschappen te behouden EN als inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen.	Niet van bovenaf opleggen, maar van onderop groeien, collectief bewustzijn. Herontdekken, het vanzelfsprekende opnieuw benoemen om als leidraad te kunnen gebruiken voor praktisch handelen (afsluitende woorden van Prof. Van der Ploeg)	Agrarische sociologie (in discussie met mensen uit de streek).	Culturele identiteit, historische authenticiteit, herkenbaarheid en schoonheid

Post, H., Naar een definitie van regionale differentiatie. In: nvtl/dagblad. http://www.nvtl.nl/dagblad/dagblad0101_post.html

Ondanks het feit dat iedereen de regionale differentiatie belangrijk vindt, is er toch een onrustbarende ontwikkeling gaande; het landschap vervlakt. "Tijd voor onderzoek, meent Harm Post.

Het landschap wordt steeds eentoniger en eenduidiger (door o.m. landbouwkundige, economische of infrastructurele ontwikkeling) waardoor de identiteit van de verschillende gebieden verloren raakt. Ondanks het feit dat eigenlijk iedereen regionale differentiatie belangrijk acht, wordt het begrip toch door niemand verdedigd."

Post: "We vinden allemaal dat het belangrijk is dat het landschap mooi blijft, identiteit blijft behouden en onderlinge verschillen blijft vertonen. Maar er blijkt geen goede structuur te zijn om daar ook werkelijk mee om te gaan. De plannen leiden ertoe dat het landschap steeds homogener wordt, dat gaat ten koste van de kwaliteit die we zouden willen hebben. We zijn met het onderzoek nu aangeland in de probleemstellende fase, het is de bedoeling dat er nog meer onderzoeken gaan volgen, zodat we naar een oplossing toe kunnen werken."

Een landschap moet vitaal zijn, je moet zien dat er zorg aan besteed wordt, je moet er goed in kunnen leven. Een toekomstperspectief hebben is ook heel belangrijk voor een landschap; over jaren moet het nog mooi zijn."

Stroming

Wat	Hoe	Waarom	Visie / probleemstelling	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Fysieke, onderscheidende kenmerken van landschappen.		De huidige plannen leiden ertoe dat het landschap steeds homogener wordt, dat gaat ten koste van de kwaliteit die we zouden willen hebben. Angst voor het verdwijnen van de huidige kwaliteiten en differentiatie tussen gebieden.	Het vakgebied moet werken aan oplossingen, methoden en structuren.	Landschapsarchitectuur	Regionale differentiatie, vervlaking, mooi landschap, onderlinge verschillen, kwaliteit, contrast

Stipo Consult en Alterra, Culturele planologie en identiteit. Weer naar een karakteristieke omgeving. Stipo aanpak. http://www.stipo.nl/intros/identiteit/identiteit.htm					
Culturele planologie impliceert dat ruimtelijke ordening een culturele opgave is. Het moet voorkomen dat cultuurhistorisch erfgoed verdwijnt, dat erfgoed zichtbaar houden of zichtbaarder maken, en nieuw erfgoed blijven creëren. Deze opvatting van ruimtelijke ordening staat de laatste jaren opnieuw in de belangstelling. Terecht, want de naoorlogse eenvormigheid leidde tot verlies van ruimtelijke identiteit, vooral zichtbaar in talloze gelijkvormige woonwijken en grijze bedrijventerreinen. Een karakteristieke omgeving met een eigen identiteit is voor veel mensen een voorwaarde om prettig te kunnen wonen, werken of recreëren, waarborgt een langere levensduur van gebieden en voorkomt vroegtijdige herstructurering. De vraag is vervolgens: hoe vertalen we dit naar ruimtelijke ontwikkelingen in de praktijk? In de Stipo-aanpak zijn hiervoor drie concrete stappen uitgewerkt.					
Stroming					
Wat	Hoe	Waarom	Visie	Vakgebied	Gebruikte terminologie
Fysieke omgeving is drager identiteit.		<ul style="list-style-type: none"> Ook in de toekomst nog grootschalige bouwactiviteiten in Nederlands landschap. Dus vervlakking (verlies aan huidige identiteit gaat door). Investeren in identiteit is een waarborg voor een langere levensduur van gebieden en voorkomt vroegtijdige herstructurering. Om prettig te kunnen wonen hebben mensen een omgeving nodig die zich onderscheidt van andere gebieden. Identiteit zorgt voor leefbaarheid en continuïteit en is een manier om vervlakking en vroegtijdige herstructurering te voorkomen. 	<ul style="list-style-type: none"> Stipo aanpak 3 stappen: Benoem huidige belangrijke dragers van de identiteit. Behoud en versterk die identiteitsdragers. Creer nieuwe identiteitsdragers. Hoe sterker de identiteit van een gebied hoe meer gebruikers bereid zijn erin te investeren. 	Planologie	Vervlakking, karakteristiek, culturele planologie, cultuurhistorisch erfgoed, eenvormigheid, nieuw erfgoed

Bijlage 3 Lijst met geïnterviewde personen

Reflectie op literatuurverkenning

Martijn Duineveld, promovendus Leerstoelgroep Sociaal-ruimtelijke analyse van landgebruik m.b.a.v recreatie en toerisme, Wageningen Universiteit

Kristof van Assche, promovendus Leerstoelgroep Landgebruiksplanning, Wageningen Universiteit

Gebruikersverkenning

Provincies

Provincie Noord-Brabant

Gertjan Koolen (Ruimtelijke Ordening)

Thor Smits (Cultuurhistorie)

Maarten Helmich (Landelijk Gebied)

Provincie Gelderland

Riet Dumont (Landelijk Gebied)

Paul Thissen (Ruimtelijke Ordening)

Erwin Klerkx (Ruimtelijke Ordening)

Provincie Noord-Holland

Ton van Laar (Ruimtelijke Ordening)

Joke Lenten (Cultuur)

Gemeenten

Gemeente Ede

Rob Spiegelenberg, wethouder Ruimtelijke Ordening

Gemeente Alphen-Chaam

Dhr. Huijben, wethouder Ruimtelijke Ordening

Gemeente Haarlemmermeer

Arjan van de Lindenloof, Dienst Ruimte Wonen en Economie

Annemarie Lodder, Dienst Ruimte Wonen en Economie

Niet-overheidsorganisaties

Brabants Landschap

Erik van Ingen

Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord Holland

Rommy Zaal

Marijke Visser (schriftelijke reactie)

Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei

Aart de Kruijf

Bijlage 4 Vragenlijsten interviews gebruikersverkenning

Vragenlijst provincies

1. Wat verstaat u onder Regionale identiteit?
2. Gebruikt u nog andere begrippen/synoniemen naast Regionale identiteit? Zo ja, welke nog meer?
3. Wij noemen Regionale identiteit een containerbegrip. Vindt u dat ook?
4. Vindt u dat het begrip in uw organisatie eenduidig wordt opgevat? Uit welke voorbeelden blijkt dat?
5. Wordt het begrip volgens u in de loop der tijd anders opgevat? Uit welke voorbeelden blijkt dat?
6. Wat u onder Regionale identiteit fysieke of niet-fysieke elementen? Fysiek: landschapselementen zoals de landschapsstructuur, het verkavelingspatroon, de begroeiingstypen, bebouwing etc. Niet-fysiek: verhalen en betekenissen die mensen aan het landschap toekennen.
  - In hoeverre wordt in het beleid aandacht besteed aan niet-fysieke aspecten?
7. Vindt u Regionale identiteit iets cultureels of iets individueels?
  - In hoeverre wordt in het provinciale beleid aandacht besteed aan het canonieke en apocriefe landschap? Canoniek: de algemeen geaccepteerde en gedeelde kenmerken en waarden. Apocrief: de onofficiële niet algemeen erkende kenmerken en waarden.
8. Vindt u dat Regionale identiteit geconstrueerd wordt, met andere woorden maakbaar is?
  - Hoe, door wie, in welk tijdsbestek? Twee voorbeelden van uitersten geven: landschapsarchitect die Almere-Hout met een identiteit ontwerpt of de visie dat identiteit langzaam van onderop groeit.
  - In hoeverre kan de provincie (samen met anderen) Regionale identiteit construeren?
9. Vindt u dat nieuwe landschappen, zoals ruilverkavelingslandschappen, en nieuwe betekenissen ook deel uit (kunnen) maken van Regionale identiteit?
  - Is Regionale identiteit volgens u een dynamisch begrip? In tijd? Per groep?
  - In hoeverre wordt in het beleid rekening gehouden met deze dynamiek?
10. Is Regionale identiteit (eenduidig) te benoemen/beschrijven? Zo ja, hoe? Door wie?
  - In hoeverre wordt hierbij gekeken naar de beleving van Regionale identiteit in het gebied zelf?
  - Is het eigenlijk alleen positief of ook negatief van lading?
11. Vindt u Regionale identiteit belangrijk voor de provincie? Waarom?
12. Wij hebben geconstateerd dat Regionale identiteit over het algemeen wordt gezien als een instrument om bepaalde doelen te bereiken. Vindt u dat ook? Waarom wel/niet?
  - Kan de provincie met Regionale identiteit sturen?
13. Zijn er doelen die het provinciale beleid aan Regionale identiteit heeft verbonden, zo ja welke doelen zijn dat?

- Wij hebben vijf motieven/doelen beschreven: Behouden, Ontwikkelen, Verbinden, Onderscheiden, Unique selling point. Kort toelichten. Herkent u deze motieven voor de provincie?
  - Welke van deze motieven is het meest van toepassing voor de provincie?
  - Mist u een motief in dit rijtje?
14. In welke provinciale beleidsnota's en plannen wordt met het begrip Regionale identiteit gewerkt en hoe?
- Is daar verandering in ten opzichte van vroeger/eerdere nota's? Zo ja, waarom?
15. Via welke andere wegen geeft de provincie nog meer uitwerking aan Regionale identiteit?
16. Wat zijn concrete projecten/activiteiten/processen waar de provincie mee te maken heeft/bij betrokken is en waar Regionale identiteit een belangrijk thema is?
17. Wie zijn betrokkenen dan wel samenwerkingspartners bij het realiseren van Regionale identiteit?
- Zijn dat ook mensen uit het gebied?
  - Hoe krijgt die betrokkenheid of samenwerking vorm?
  - Werkt dit goed?
  - Hoe wordt omgegaan met de eventuele verschillen in beleving van Regionale identiteit bij de betrokkenen?
  - In hoeverre is deze betrokkenheid/samenwerking nodig bij het bereiken van de gestelde doelen?
18. Geef een aantal voorbeelden waaruit blijkt dat wel/niet het gewenste doel met Regionale identiteit wordt bereikt.
- Waarom wel/niet?
  - Hoe werd dat door de andere betrokkenen ervaren?
  - Hoe was het contact en de communicatie met de andere betrokkenen?
  - Had iedere betrokkene hetzelfde idee/beeld van wat de Regionale identiteit is? Of waren er andere belevingen?
19. Wat kunt u in het algemeen zeggen over het bereiken van de gewenste doelen bij Regionale identiteit?
- Welke problemen/kansen zijn daarbij aan de orde?
  - Kan de provincie sturen met Regionale identiteit? Zo ja, hoe kan dat dan het beste? Zo nee, waarom niet?
20. Welke partijen stelt u voor om nog te gaan interviewen?

Vragenlijst gemeenten

1. Wat verstaat u onder Regionale identiteit?
2. Gebruikt u nog andere begrippen/synoniemen naast Regionale identiteit? Zo ja, welke nog meer?
3. Wij noemen Regionale identiteit een containerbegrip. Vindt u dat ook?
4. Vindt u dat het begrip in uw gemeente eenduidig wordt opgevat? Uit welke voorbeelden blijkt dat?
5. Wordt het begrip volgens u in de loop der tijd anders opgevat? Uit welke voorbeelden blijkt dat?
6. Is de Regionale identiteit van een gebied eenduidig te benoemen/beschrijven? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?
7. Vat u onder Regionale identiteit fysieke of niet-fysieke elementen? Fysiek: landschapselementen zoals de landschapsstructuur, het verkavelingspatroon, de begroetingstypen, bebouwing etc. Niet-fysiek: verhalen en betekenissen die mensen aan het landschap toekennen.
  - In hoeverre wordt in het gemeentelijke beleid aandacht besteed aan niet-fysieke aspecten?
8. Vindt u Regionale identiteit iets cultureels of iets individueels?
  - In hoeverre wordt in het gemeentelijke beleid aandacht besteed aan het canonieke en apocriefe landschap? Canoniek: de algemeen geaccepteerde kenmerken en waarden. Apocrief: de onofficiële niet algemeen erkende kenmerken en waarden.
9. Vindt u dat Regionale identiteit geconstrueerd wordt, met andere woorden maakbaar is?
  - Hoe, door wie, in welk tijdsbestek? Twee voorbeelden van uitersten: landschapsarchitect die Almere-Hout met een nieuwe identiteit ontwerpt of de visie dat identiteit langzaam van onderop groeit.
  - In hoeverre kan uw gemeente (samen met anderen) Regionale identiteit construeren?
10. Vindt u dat nieuwe landschappen, zoals ruilverkavelingslandschappen, en nieuwe betekenissen ook deel uit (kunnen) maken van Regionale identiteit?
  - Is Regionale identiteit volgens u een dynamisch begrip? In tijd? Per groep?
  - In hoeverre wordt in het gemeentelijke beleid rekening gehouden met deze dynamiek?
11. Wij hebben geconstateerd dat Regionale identiteit over het algemeen wordt gezien als een 'instrument' om bepaalde ontwikkelingen te sturen.
  - Vindt u dat met Regionale identiteit kan worden gestuurd? Waarom wel/niet?
  - En zo ja, hoe dan?
12. In welke plannen, visies etc. gebruikt uw gemeente het begrip Regionale identiteit?
  - Waarom, met welk doel/motief?
  - Op welke manier?
  - Wie worden daarbij betrokken?
  - Werkt dit goed? Waarom wel/niet?
  - Hoe wordt omgegaan met eventuele verschillen in beleving van Regionale

identiteit bij de betrokkenen?

13. Wat kunt u in het algemeen zeggen over het bereiken van de gewenste doelen (c.q. sturen) met Regionale identiteit?
  - Welke problemen en/of kansen zijn daarbij aan de orde?
  - Wat kan daarvan worden geleerd?
14. Welke partijen die ook actief met Regionale identiteit aan de slag zijn in uw provincie stelt u voor om verder nog te interviewen?

Vragenlijst niet-overheidsorganisaties

1. Wat verstaat u onder Regionale identiteit?
2. Gebruikt u nog andere begrippen/synoniemen naast Regionale identiteit? Zo ja, welke nog meer?
3. Wij noemen Regionale identiteit een containerbegrip. Vindt u dat ook?
4. Vindt u dat het begrip in uw organisatie eenduidig wordt opgevat? Uit welke voorbeelden blijkt dat?
5. Wordt het begrip volgens u in de loop der tijd anders opgevat? Uit welke voorbeelden blijkt dat?
6. Is de Regionale identiteit van een gebied eenduidig te benoemen/beschrijven? Zo ja, hoe?
7. Vat u onder Regionale identiteit fysieke of niet-fysieke elementen? Fysiek: landschapselementen zoals de landschapsstructuur, het verkavelingspatroon, de begroeiingstypen, bebouwing etc. Niet-fysiek: verhalen en betekenissen die mensen aan het landschap toekennen.
  - In hoeverre wordt bij de werkzaamheden van uw organisatie aandacht besteed aan niet-fysieke aspecten?
8. Vindt u Regionale identiteit iets cultureels of iets individueels?
  - In hoeverre wordt bij de werkzaamheden van uw organisatie aandacht besteed aan het canonieke en apocriefe landschap? Canoniek: de algemeen geaccepteerde kenmerken en waarden. Apocrief: de onofficiële niet algemeen erkende kenmerken en waarden.
9. Vindt u dat Regionale identiteit geconstrueerd wordt, met andere woorden maakbaar is?
  - Hoe, door wie, in welk tijdsbestek? Twee voorbeelden van uitersten: landschapsarchitect die Almere-Hout met een nieuwe identiteit ontwerpt of de visie dat identiteit langzaam van onderop groeit.
  - In hoeverre kan uw organisatie (samen met anderen) Regionale identiteit construeren?
10. Vindt u dat nieuwe landschappen, zoals ruilverkavelingslandschappen, en nieuwe betekenissen ook deel uit (kunnen) maken van Regionale identiteit?
  - Is Regionale identiteit volgens u een dynamisch begrip? In tijd? Per groep?
  - In hoeverre wordt bij de werkzaamheden van uw organisatie rekening gehouden met deze dynamiek?
11. Wij hebben geconstateerd dat Regionale identiteit over het algemeen wordt gezien als een 'instrument' om bepaalde ontwikkelingen te sturen.
  - Vindt u dat met Regionale identiteit kan worden gestuurd? Waarom wel/niet?
  - En zo ja, hoe dan?
12. In welke projecten, activiteiten, processen, plannen, visies etc. gebruikt uw organisatie het begrip Regionale identiteit (of heeft uw organisatie het begrip gebruikt)?
  - Waarom, met welk doel/motief?
  - Op welke manier?
  - Wie zijn daarbij betrokken?
  - Werkt dit goed? Waarom wel/niet?

- Hoe wordt omgegaan met eventuele verschillen in beleving van Regionale identiteit bij de betrokkenen?
13. Wat kunt u in het algemeen zeggen over het bereiken van de gewenste doelen (c.q. sturen) met Regionale identiteit?
- Welke problemen en/of kansen zijn daarbij aan de orde?
  - Wat kan daarvan worden geleerd?